

Antisovietinis pasipriešinimas Kaune

I dalis

**LAISVĖS
KOVŲ** ARCHYVAS

Справка.

Сов. секретно.

По оперативной сводке № 198 за 25.11.1947 г.
4.12. оперативн.-аналитический отдел Мариинского уо. ИГБ по
искозам и арестованного в г. Кауно нагальника штаба
бригады „Беруте“ (он же нагальник икми по надзору в
Литовского солдата округа „Маурос“ - Якимовича,
имя, фамилия в тексте).

**Antisovietinis
pasipriešinimas
Kaune**

I dalis

**Laisvės kovų archyvas
Nr.39**

**Antisovietinis
pasipriešinimas
Kaune**

I dalis

Kaunas

2007

ISSN 1392-0421

Laisvės kovų archyvas
Istorijos žurnalas, tomas 39

Dėkojame Lietuvos ypatingojo archyvo direktoriui
Ovidijui Lėveriui ir darbuotojams už bendradarbiavimą
rengiant „Laisvės kovų archyvo“ numerį.

Dokumentų tekstus iš rusų kalbos vertė
Darius Juodis

Redaktorius

Darius Juodis

Redakcinė kolegija:

Antanas Lukša, Jūratė Marcinkevičienė,
Juozas Rimkus

©Darius Juodis, 2007

© Zigmas Tamakauskas, 2007

© Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjunga, 2007

Antisovietinis pasipriešinimas Kaune 1944-1947 metais (dokumentų rinkinys)

Per visą sovietmetį Kaunas laikytas miestu, kuriame gyveno tautiškai sąmoningiausi Lietuvos piliečiai. Čia, lyginant su kitais didžiaisiais miestais, visuomet buvo ryškus neslopstantis pasipriešinimo judėjimas. Todėl Kaunas vadinamas Lietuvos rezistencijos centru. Galbūt pagrindinė to priežastis buvo tautinė miesto sudėtis. Miesto gyventojų daugumą sudarė lietuviai, daugiausiai suvažiavę iš Lietuvos provincijos, kur beveik dešimtmetį vyko karas po karo. Rezistencijos pradžia Kaune laikytini paskutiniai Antrojo pasaulinio karo metai ir pirmieji pokario metai, kuomet pasipriešinimo judėjimas prasidėjo ir keisdamas formas tęsėsi per visą sovietmetį.

Negalima teigti, jog mintis apie Kauną, kaip rezistencijos centrą, nėra paryškina istorijos tyrinėtojų darbuose. Tačiau reikia pastebėti, kad dar nėra išleisto jokio stambaus veikalo šia tema. Pasipriešinimo ir sovietų saugumo represijų aspektai Kaune paminėti ne vieno istoriko darbe, apibendrinančiame lietuvių rezistencinį ir sovietų represinį laikotarpį. Tą aptinkame nevieno autoriaus straipsnyje bei knygoje*. Tiesiogiai Kauno rezistencijos tyrimams skirti Mindaugo Bloznelio darbai: straipsnis apie pasipriešinimą pirmaisiais pokariniais metais mieste** ir knyga

* *Anušauskas A., Lietuvių tautos sovietinis naikinimas 1940-1958 metais. Vilnius, 1996; K.Kasparas, Lietuvos karas. Kaunas, 1999; N. Gaškaitė, Pasipriešinimo istorija. Vilnius, 1997 ir kt.*

** *M. Bloznelis, Rezistencinis Kauno vaidmuo antrosios sovietinės okupacijos pradžioje, Kauno istorijos metraštis. Kaunas, 2000, p. 130-136.*

apie Lietuvos išlaisvinimo tarybą, kuri buvo kuriama šiame mieste*. Taip pat Kauno rezistencijos tema esama memuarinės literatūros.

Kad buvusioje laikinojoje sostinėje yra stipri rezistencinė dvasia, pažymėdavo ir sovietų partiniai bei saugumo vadovai. 1946 m. Kauno miesto VKP(b) pirmasis sekretorius J. Grigalavičius teigė: “Kauno miestas - tai vienas iš priešų pagrindinių centrų, iš kur lietuviški-vokiški nacionalistai semia savo jėgas... į čia sueina siūlai iš kitų pagrindinių centrų”**. Atmetus laikotarpio ideologines nuostatas ir terminus apie “nacionalistus”, tokiuose pasisakymuose būdavo teisybės.

Sovietinė valdžia įvairiausiais būdais stengėsi likviduoti šį “nacionalistų centrą”. Tą pavesta atlikti ištikimoms NKVD ir NKGB struktūroms, todėl tikslinga pažvelgti į rezistencinę kovą Kaune per šių institucijų dokumentų prizmę, pamatyti rezistencinę kovą iš kitos pusės.

Šiame “Laisvės kovų archyve” publikuojamų dokumentų chronologinės ribos apima trijų Antrojo pasaulinio karo ir pokario metų laikotarpį, kuomet buvo kuriamas antisovietinis pagrindis ir aktyviausiai pasireiškė tarp miestiečių. Nereikia tikėtis, jog publikuojami dokumentai atspindės visą rezistencinį judėjimą pokariniame Kaune. Čia paliesti tik kai kurie ryškesni aspektai, nes visų dokumentų, kuriuose aprašytas tas laikotarpis, publikuoti neįmanoma. Didžiausia publikuojamų sovietinių saugumo dokumentų problema - iškraipytos lietuvių pavardės ir vietovardžiai, todėl kartais negalima identifikuoti dokumentuose minimų asmenų. Dokumentuose netaisytas čekistų leksikonas, nes tai geriau atspindi laikotarpio realijas.

* M. Bloznelis, *Lietuvos išlaisvinimo taryba. Vilnius, 1997.*

** J. Čaplikas, *NKVD ir NKGB kovoja su klasiniais priešais geležinkeliuose. Voruta, 2003 m. sausio 11 d., Nr. 1, p. 5.*

Publikuojamuose darbuose sąlygiškai galima išskirti tris temas: Kauno gyventojų pasipriešinimą, NKVD ir NKGB veiklą jį slopinat bei partizaninio karo atspindžius mieste.

Sovietinio saugumo palikti dokumentai liudija, jog pasipriešinimo būdų pasitaikė įvairių: sovietinių rinkimų boikotas, savos nuomonės viešas išsakymas ir kitų. Ryškesnis rezistencijos pavyzdys - tai pagrindinių organizacijų kūrimas. Jų pagrindiniai tikslai buvo nelegalių spaudinių leidimas bei platinimas, ryšių palaikymas su Lietuvos partizanų junginiais. Toks pagrindis buvo kuriamas įvairiose miesto organizacijose: visų lygių mokyklose, pramonės įmonėse, kultūros įstaigose - visur, kur tik atsirasdavo aktyvių rezistentų. Per aptariamąjį laikotarpį pagrindinių organizacijų buvo sukurta dešimtys, galbūt šimtai. Vienos jų veikė vos kelis mėnesius, kitos išsilaikė ilgėliau nei vienerius metus, kol saugumo buvo susektos ir likviduotos. Visų jų neišvardinsime. Čia dar reikia ilgalaikio darbo su įvairiais šaltiniais, vardų ir pavardžių tikslinimo. Šiame darbe paminėti tik keli pagrindiniai susivienijimai, bet jie tegul būna rezistencijos kovos pavyzdžiai.

Partizaninis karas Kaune nepasireiškė aršiomis kovomis. To neleido miesto sąlygos. Nors atskirų susišaudymų tarp partizanų ir sovietinių saugumiečių pasitaikė, o priemiesčiuose ir apylinkėse, kurios dabartiniu metu yra miesto ribose, buvo netgi rimta kova. Į vakarus ir pietvakarius nuo miesto buvo kuriama Tauro partizanų apygarda, į rytus ir pietryčius - Didžiosios Kovos apygarda, į šiaurę - Priskėlimo apygarda. Šių apygardų partizanai ir ryšininkai neretai apsilankydavo Kaune. Todėl miestų gatvėse atsirasdavo minėtose apygardose išleisti atsišaukimai. Taip pat į miestą atvykdavo ir tolimesnių partizaninių junginių atstovai - Dainavos, Kęstučio, Algimanto ir kitų

apygardų kovotojai. Mieste prieglobstį rasdavo ir pabėgę nuo represijų rezistentai. Kaune buvo kuriami visos Lietuvos kovotojų apjungimo planai. Čia pradžioje veikė Lietuvos laisvės armija (LLA), buvo sukurta Lietuvos išlaisvinimo taryba, siekianti apjungti partizaninį judėjimą. Čia įkurtas jos padalinys - Algimanto apygarda. Sovietinio saugumo archyve išliko fragmentinių duomenų apie Kaune veikusius partizanų būrius, pvz., apie 1947 m. veikusį Santakos būrį. Ryškiausias ginkluotos rezistencinės kovos pavyzdys yra 1947 m. sausio 12 d. Tauro apygardos vado Antano Baltūsio-Žvejo įsakymu sudaryta Birutės rinktinė, skirta suaktyvinti partizanų veiklą Kauno mieste ir apylinkėse. Pirmuoju jos vadu paskirtas Juozas Lukša. Šiame LKA tome publikuojamas dokumentas, susietas su šia rinktine.

Visa tai, kas paminėta, leidžia Kauną pavadinti Lietuvos rezistencijos centru. Publikuodami dokumentus mes nesiekėme išnagrinėti visą rezistenciją Kaune pasirinktu laikotarpiu. Tačiau tai bus mažas įnašas, pasitelkus dar daugiau šaltinių, toliau ir giliau tyrinėti pasipriešinimą Kauno mieste.

Sovietų saugumo veikla slopinant pasipriešinimą Kaune

1. SSRS NKVD komisaro pavaduotojo I. Serovo
1944 m. rugpjūčio 3 d. raštas L. Berijai apie padėtį
Kauno mieste

Рисовал: Э. Сталинку Ю. Лодотову т. Маленкову 2. УН. 44 г. А. Берия В 8:29/6	115 <u>Содержание секретно</u> изд. № 4.
<u>Из ВЕЛИКОГО</u>	
МОСКВА, НКВД СССР - товарищу БЕРИЯ А.И.	
1. Докладываю о положении в городе Каунас. Для обеспечения порядка в городе и проведения оперативных мероприятий по изъятию контрреволюционного элемента на месте приступили к работе оперативная группа НКВД-НГБ численностью 73 оперработника. Конвоирование и охрана арестованных, а также патрулирование по городу организовано силами войск НКВД, которых насчитывается до 1.500 человек. По просьбе Военного Совета фронта, временно нами взяты под охрану оставшиеся склады: продовольственные, мясные, с бумажной и другие. В городе разрушено несколько промышленных объектов местного назначения, а в остальном все сохранилось. Население в большинстве разбегалось от бомбежек в лес, постепенно начинает возвращаться в город. Местная администрация и карательные органы оккупационных властей эвакуировались из города две недели назад. Любых протестов и беспорядков не фиксируется. ЗАМ НАЧАЛЬНИКА ВНЕШНИХ ДЕЛ СССР - С Е Р О В В е р н о: - <i>[подпись]</i>	

Nusiųsti:
drg.Stalinui
drg.Molotovui
drg.Malenkovui

Kopija
Visiškai slaptai
egz. nr. 4

1944 m. VIII. 2 L. Berija
Nr. 829/b
IŠ VILNIAUS

MASKVA, SSRS NKVD -
draugui L.P.BERIJAI

Pranešu apie padėtį Kauno mieste.

Dėl tvarkos palaikymo mieste ir operatyvinių priemonių, pašalinant kontrevoliucinių elementų, įvykdymo vietoje pradėjo dirbti NKVD NKGB opergrupė iš 73 operdarbuotojų.

Areštuotojų konvojavimas ir apsauga, o taip pat patruliavimas mieste organizuotas NKVD kariuomenės pajėgomis, kurių priskaičiuojama iki 1.500 žmonių.

Fronto karinės tarybos prašymu, laikinai paimti apsaugai likę sandėliai: prekybos, minų, popieriaus ir kiti.

Mieste sugriauta keletas vietinės reikšmės pramonės objektų, o likusiai viskas išsisaugojo.

Dauguma gyventojų nuo bombardavimo išsibėgiojo į mišką, palaipsniui pradeda grįžti į miestą.

Vietinė administracija ir okupacinės valdžios baudžiamieji organai evakavosi iš

miesto dvi savaitės atgal.

Jokių įvykių ir betvarkės neužfiksuota.

SSSR VIDAUS REIKALŲ

KOMISARO PAV. - SEROV

Tikra: - (parašas) Černikov

LYA, f. K-8 ap. 1 b. 1, l. 115. Mašinraštis. Versta iš rusų kalbos.

Pirmasis pokarinis NKVD dokumentas apie padėtį Kauno mieste, liudijantis pirminius tikslus. Matome, jog iš karto po Raudonosios armijos įžengimo į Kauną, buvo organizuotos saugumiečių grupės, skirtos vykdyti jiems nepatikimai atrodančių žmonių areštus.

Ataskaitoje I.Serovas pažymi nežymius sugriovimus Kaune. Nors tai yra ginčytinas teiginys, svarstant eilinių miestiečių atžvilgiu. Atsitraukdami vokiečiai susprogdino dvi elektrines (Centrinę ir Petrašiūnų), Vytauto Didžiojo universiteto Fizikos-chemijos rūmus, pramonės įmones, vandentiekį, pažeidė geležinkelio tunelį ir kt. Tai sudarė nemažai problemų vietos gyventojams.

2. Milicijos plk. Maksimovo pažyma apie 1944 m. rugsėjo 9 d. masinį patikrinimą Kauno mieste

Visiškai slaptai

P A Ž Y M A

APIE MASINIO PATIKRINIMO KAUNO M.
REZULTATUS, ĮVYKDYTO

1944 metų rugsėjo 8-ąją

Masinio patikrinimo Kauno m. įvykdimui buvo pritraukti NKVD ir NKGB miesto skyriaus darbuotojai, 97 pasienio kariuomenės būrio ir 296 NKVD kariuomenės pulko dalys, o taip pat Kauno m. garnizono dalys.

Patikrinimui buvo organizuotos 663 operatyvinės grupės, iš jų 414 namų valdų patikrinimui iš NKVD, NKGB darbuotojų sudėties ir NKVD kariuomenės dalinių ir – 219 grupės patikrinimui Kauno m. gatvėse iš 202 ats. pulko sudėties.

Kiekviena opergrupė susidėjo iš operdarbuotojo ar karininko ir 2–3 raudonarmiečių bei milicijos darbuotojų. Opergrupių vadovams buvo sukurta speciali instrukcija.

Viso operacijoje dalyvavo 659 karininkai iš operatyvinės sudėties ir 1769 žm. eilinių sudėties.

Sulaikytojų patikrinimui buvo organizuotos 7 filtracinės grupės prie NKVD-NKGB miesto skyrių ir milicijos miesto skyrių.

Viso mieste buvo patikrinta 8200 namų valdų. Patikrinimo rezultate buvo išaiškinta ir sulaikyta:

1. RKKK dezertyrų 19 žm.
2. Vengiančių mobilizacijos... 187 žm., kurie perduoti karo komendantui ir kari-

niam komisarui atitinkamai.

3. Aptikta neatiduotų, atitinkamai pagal fronto vado įsakymą, 105 radijo imtuvai, kurių savininkai parašu privalomai turi atiduoti juos Ryšių komisariatui.

Operacijos vykdymo metu įvykių neužregistruota .

MILICIJOS PULKININKAS:-

/Maksimov/

44 m. IX. 9

LYA, f. K-I, ap. 3, b. 963, l. 35. Mašinraštis. Versta iš rusų kalbos.

Siekdami gaudyti besislapstančius nuo mobilizacijos vyrus, NKVD daliniai nuolat siautėjo po Lietuvos kaimus. Masinių gaudynių neišvengė ir miestai. 1944 m. rugsėjo 9 d. įvyko pirmosios masinės gaudynės Kaune. Bet jos nebuvo paskutinės, masiniai tikrinimai vyko ir 1945 metais.

3. LSSR NKVD Kauno miesto skyriaus viršininko plk. G. Svečnikovo 1944 m. gruodžio 17 d. pažyma apie Kauno kalėjime laikomus žmones

Visiškai slaptai

P A Ž Y M A

Apie kalinių buvimą NKVD Kauno miesto skyriaus kalėjime Nr. 1 ir KPZ.

Kalinamųjų kategorija	Kalėjime	KPZ	Viso
Nuteistųjų	387	-	387
Tranzitinių	14	-	14
Tardomųjų	807	22	1230
Viso	1208	22	1230
Iš tardomųjų skaičiaus			
NKVD	138	22	160
NKGB	199	-	199
Milicija	40	-	40
Prokuratūra	95	-	95
Teismas	280	-	280
Ypatingasis pasitarimas	55	-	55

1944 metų gruodžio 16 d.

KALĖJIMO LIMITAS NORMALUS 1850

Padidintas 2500

LSSR NKVD MIESTO SKYRIAUS VIRŠININKAS
VALSTYBĖS SAUGUMO

PAPULKININKIS

SVEČNIKOV

(parašas)

44. 12. 17

LYA, fK-l, ap. 3, b. 963, l. 188. Mašinraštis. Versta iš rusų kalbos.

Kalėjimai Lietuvoje, ypač pirmaisiais pokario metais, buvo perpildyti. Juose buvo kalinami jau nuteisieji, kaltinamieji ar įtarti antisovietine veikla. Pastarųjų prisiminimai paliudija apie sunkias kalinimo sąlygas: kamerų ankštumą, ypač prastas higienos sąlygas, nuolatinių maisto trūkumą.

4. Ištrauka iš LSSR NKGB 2 skyriaus operatyvinio įgaliotinio Jarynkino pažymos apie NKGB Kauno miesto skyriaus darbą iki 1945 m. kovo 1 d.

"TVIRTINU"

VISIŠKAI SLAPTAI

LSSR NKGB 2 (RESPUBLIKAI) SKYRIAUS
VIRŠ. VALSTYBĖS SAUGUMO PAPULKININKIS
/IZOTOV/
1945 metų kovo "11"

P A Ž Y M A

Apie Lietuvos SSR NKGB Kauno miesto skyriaus agentūrinio-operatyvinio ir tardyminio darbo padėtį nuo jo organizavimo iki 1945 metų kovo 1.

1. Likviduotų agentūrinių tyrimų ir įvykdytų aktyvių paieškų rezultate NKGB Kauno m. skyrius areštavo 590 žmonių.

a/ Priešininko agentų 60 žm.

b/ Lietuvių kontrrevoliucinių nacionalistų 353 žm.

c/ Baudėjų, išdavikų ir aktyvių bendrininkų 171 žm.

d/ Įvairaus antisovietinio elemen-

to..... (*neįskaitomas skaičius – D.J.*)

Tyrimo ir tardymo procese išaiškintos kontrrevoliucinės pagrindinės organizacijos ir grupės, iš kurių rimčiausio dėmesio vertos šios:

a/ Organizacija "Lietuvos laisvės armija" – "LLA" / areštuota 40 žm./

b/ (*neįskaitomas žodis*) Kauno poskyris / areštuota 4 žm./

c/ "Lietuvių frontas" /areštuoti 9 žm./

d/ "Lietuvių aktyvistų frontas" LAF / areštuota 8 žm./

e/ "Vyriausiasis Lietuvos išlaisvinimo komitetas" / areštuota 5 žm./

f/ "Lietuvos nacionalistų frontas" "LNF" /areštuota 1 žm./

g/ Nacionalistų partija "Geležinis Vilkas" / areštuota 5 žm./

i/ "Ateitininkų" organizacija / areštuoti 6 žm./

j/ Konventas "Lietuvos demokratų sąjunga" / areštuoti 6 žm./

k/ "Laisvės kovotojai" / areštuoti 2 žm./

l/ Patikėtinio rusų reikalams biuras / areštuoti 2 žm./

m/ "Žalieji velniai" / areštuoti 6 žm./
n/

Be to, dalinai likvidavus agentūrinę bylą "Front", Kauno m. aptikta ir paimta 8 cinko dėžės su sprogstamosiomis medžiagomis ir šaudmenimis ir 1500 litrų 100% bromo, vieno iš "Lietuvių aktyvistų fronto" vadovų pulkininko Vėbros paslėptų specialiose slėp-

tuvėse, taip pat areštuojant paimiti dokumentai, turintys reikšmę dėl antisovietinio pagrindžio išsiaiškinimo...

(...) (*išvardijami 11 vienetų įvairių dokumentų: organizacijų statutų, programų, priesaikų – D. J.)*

Be areštuotų kontrrevoliucinių nacionalistinių organizacijų dalyvių, turimi areštuotieji – lietuvių liaudies išdavikai, kaip:

Buvęs vidaus reikalų ministras LEONAS.

Ambrazevičiaus vyriausybės teisingumo viceministras ŠILAS.

Buvęs Kauno m. viceburmistras DIČKILINGIS.

Lietuvos policijos ypatingosios inspekcijos viršininkas KANCAITIS.

Buvęs Viazmos m. burmistras RISOV.

Buvęs ministras ir generalinio štabo viršininkas VELYKIS.

"Geto" policijos viršininkas ARO... (*neįskaitoma pavardė – D.J.*)

"Saugumo" išorinio stebėjimo viršininkas GRUŽYS.

(...)

LYA, f K-1, ap. 3, b. 989, l. 47-48. Mašinraštis. Versta iš rusų kalbos.

Dokumente paliudijama, kokiomis kryptimis MGB Kauno skyrius vykdė areštus. Deja, kai kurios organizacijos dokumente nurodytos netiksliai, taip pat iškraipytos

žmonių pavardės. Bet areštų banga parodo, kad MGB intensyviai ieškojo ir suiminėjo rezistentus arba įtartus šia veikla.

5. Ištrauka iš LSSR NKVD Kauno miesto skyriaus 1945 m. ataskaitos LSSR NKVD komisarui J. Bartašiūnui apie padėtį; Kauno mieste

(...)

TRUMPA OPERATYVINĖS PADĖTIES CHARAKTERISTIKA

Per ataskaitinį ketvirtį Lietuvos SSR Kauno mieste politinių gaujų neužregistruota.

NKVD ir NKGB organų likviduotos kontrrevoliucinės pagrindinės organizacijos, grupės, slėptuvės liudija apie buvimą Kauno mieste stipraus kontrrevoliucinio pagrindžio su vadovaujančiais centrais, susištais su ginkluotomis gaujomis.

Kontrevoliucinio pagrindžio aktyvūs veiksmai pasitvirtina kontrrevoliucinių lapelių platinimu mieste, kurių ataskaitiniu periodu užregistruota 15 atvejų, pagal pobūdį kviečiančių į kovą prieš Sovietų valdžią už nepriklausomą Lietuvą.

Be to, antisovietinis elementas sustiprintai platina įvairius provokacinius gandus, motyvuojant apie neva įvykusius trijų galingų valstybių konferencijos nutarimus – apie Lietuvos atsiskyrimą į sa-

varankišką valstybę. Šie gandai papildyti kitais provokaciniais prasimanymais, ne kartą nustačiusiais Sovietų valdžios buvimo termino pabaigą Lietuvoje ir t.t.

Šalia šito, iš kontrrevoliucinio pagrindžio pusės buvo du teroristinių veiksmų atvejai, nukreipti prieš aktyvius komjaunuolius .

(toliau dokumente kaltinamas „banditas – nelegalas“ Rumeikis, kad nušovė du komjaunuolius: Žalį ir Gečiauską. Aprašomas nesėkme pasibaigęs jo sulaikymas siuvėjo Švažio bute – D.J.)

(...)

LYA.f. K-1, ap. 3, b. 967, I. 61-62. Mašinraštis. Versta iš rusų kalbos.

Dokumente trumpai aptariama padėtis Kauno mieste. Tai atspindi bendrą padėtį visame krašte - aktyvią kovą, laukiant išlaisvinimo.

6. LSSR NKVD ir NKGB komisijos, 1945 m. gegužės mėnesį tikrinusios Kauno miesto saugumo struktūrą, išvados

I Š V A D O S

1. NKVD Kauno miesto skyriaus agentūrinis operatyvinis darbas, kaip pagal OBB liniją, taip pat OUR ir OBCHSS liniją, sutvarkytas blogai.

2. Agentūrinis-informatorinis aparatas

mažai skaitlingas ir nedarbingas. Žymus agentūrinio-informatorinio tinklo kiekis nuo 1944 m. neturi ryšio. Esantis ryšyje agentūrinis-informatorinis tinklas daugiausiai nedirba. Konkrečių objektų tyrime nedalyvauja. Pateikiami pranešimai daugiausiai pirminiai ir mažaverčiai.

3. Agentūrinio-informatorinio tinklo vadovavimas ir auklėjimas vykdomas blogai. Agentūrinis-informatorinis aparatas nenukreipiamas į konkrečių asmenų tyrimų. Dėl konspiracinių ir susitikimų butų nebuvimo. Susitikimai su agentūra vykdomi gatvėje, NKVD miesto skyriaus pastate ir agentūros butuose. Tas atsispindi vykdant teisingų agentūros auklėjimų ir nukreipimų.

4. Pagal OBB linijų agentūrinis-informatorinis aparatas ir pagal socialinį pobūdį nieko bendro neturi su kontrrevoliuciniu nacionalistiniu pagrindžiu ir prasiškerbti ten nesugebantis.

5. NKVD miesto skyriaus operatyvinė įskaita, kaip pagal OBB linijų, taip pagal OUR ir OBCHSS linijų, mažai skaitlingas ir neatspindi tikrosios kontrrevoliucinio ir baudžiamojo-nusikalstamojo elemento bazės padėties Kauno m.

6.1 Spec. skyriaus grupės įskaita yra apleistoje padėtyje. Savalaikių pažymėjimų apie agentūros judėjimų, agentūrinį ištyrimų ir tardymines bylas nedaroma. Įskaitos knyga tvarkoma atsainiai. Daiktinių įrodymų įskaitos knyga nerašoma, daiktiniai

įrodymai saugomi su nenaudojamu turtu chaotiškoje padėtyje. Būtina atlikti daiktinių įrodymų ir nenaudojamo turto kruopščią reviziją.

7. NKVD miesto skyriaus tardyminis darbas, kaip pagal OBB liniją, taip pagal OUR ir OBCHSS liniją, yra išskirtinai žemame lygyje. Žymioje tardyminių bylų dalyje tardyminis terminas praleistas, tardymo prailginimo prašymas prokuroro instancijai nepateiktas. Areštuotųjų apklausa vykdoma formaliai ir nekvalifikuotai. Matomi atskiri BBK normų pažeidimo atvejai. Nesama vadovavimo tardymui iš NKVD miesto skyriaus pusės.

8. NKVD miesto skyriaus viršininkas valstybės saugumo papulkininkis drg. SVEČNIKOV ir jo pavaduotojas milicijai milicijos majoras ŽERDEV nepakankamai vykdo vadovavimą patikėtu agentūrinio-operatyvinio darbo aparatu. Patys asmeniškai neturi ryšio su agentūra ir nevykdo tyrimų. Į kontrolinius susitikimus su operatyviu sąstatu neina.

9. BB poskyrio operatyvinis sąstatas naudojamas neteisingai. Agentūriniu-žvalgybinio darbu su tikslu prasiskverbti į kontrevoliucinį nacionalistinį pagrindį neužsiima, o naudojamas atsitiktinai milicijos aparato sulaikytų asmenų filtracijoje.

10. BB poskyrio operatyvinis sąstatas daro čekistinių darbuotojų išpūdį, bet dėl teisingumo kryptingumo ir vadovavimo

nebuvo prarado potraukį operatyviniam-
žvalgybiniam darbui ir pagal šį klausimą
nedirba.

11. OUR ir OBCHSS operatyvinis sastatas
yra jaunas ir mažai patyręs, reikalaujan-
tis kasdieninio ir sisteminio auklėjimo.

12. NKVD miesto skyriaus aparato asme-
ninio sastato disciplina yra žemame lygy-
je, oper. sudėtis į darbą ateina vėluodama
ir išeina iš darbo anksčiau nustatyto lai-
ko. Matoma betikslių išėjimų į miestą iš
NKVD miesto skyriaus darbo dienos metu.

(...)

KOMISIJA:

VALSTYBĖS SAUGUMO KAPITONAS

(parašas) SMIRNOV

VALSTYBĖS SAUGUMO MAJORAS

(parašas) GRIŠAJEV

VALSTYBĖS SAUGUMO VYR. LEITENANTAS

(parašas) ČIURAKOV

MILICIJOS KAPITONAS

(parašas) VOROBJEV

1945 metų gegužės 29

Kauno m.

*LYA, f K-1, ap. 3, b. 967, l. 206-207. Mašinraštis. Vers-
ta iš rusų kalbos.*

Savos komisijos išvados parodo NKVD skyriaus
darbo trūkumus, aplaidumą, kadru nekvalifikuotumą ir
t.t. Dėl šių priežasčių nukentėdavo daug nekaltų žmonių,
bet apie tai komisijos ataskaitoje neužsimenama.

7. LSSR NKGB komisaro A. Guzevičiaus 1945 m. gegužės mėn. specialus pranešimas LKP CK sekretoriui A. Sniečkui apie antisovietinius pasireiškimus per krepšinio rungtynes

Visiškai slaptai

LIETUVOS KP(b) SEKRETORIUI
DRAUGUI SNIEČKUI

S P E C P R A N E Š I M A S

Š. m. nuo balandžio 15 iki 22 Kauno m. vyko 8 Sov.Sąjungos miestų stipriausių vyrų ir moterų krepšinio komandų olimpiada – rungtynės. Faktiškai šiose rungtynėse dalyvavo 12 miestų krepšinio komandos, o būtent: Maskvos, Leningrado, Sverdlovsko, Rostovo prie Dono, Kijevo, Odesos, Tbilisio ir Kutaisio, Baku, Talino, Rygos ir Kauno.

Kasdien kėliniuose dalyvavo virš 10 tūkst. Kauno miesto gyventojų.

Operatyvinio olimpiados aptarnavimo rezultate buvo pastebėtos žiūrovų iš lietuvių tarpo tendencingos – priešiškos nuotaikos komandoms, atvykusioms iš kitų Sov.Sąjungos miestų, ypač maskviečių.

Taip žaidžiant krepšinį vyrų komandai iš Maskvos ir komandai iš Kauno m., lietuviai – žiūrovai draugiškai aplodismentais sveikino kiekvieną Kauno komandos pergalę, o tuo pat metu rengė obstrukciją su triukšmu ir šauksmais maskviečių

komandos pergalems.

Kauno m. vyrų ir moterų komandų žaidimo metu pastebėtas žiūrovų susibūrimas, ko negalima pastebėti žaidžiant rusų komandoms.

Dalyvaujantis Sporto ir Fizkultūros reikalų komiteto prie Liet.SSR KT atstovas ..ANAS (*neįskaitoma pavardė – D.J.*) ne tik nepriėmė jokių priemonių pašalinant pažymėtų faktų, o atvirkščiai – pats palaikė panašias šovinistines nuotaikas. Vietoj to, kad įteikti prizus ir dovanas maskviečių komandoms, laimėjusias pirmumą rungtynėse, jis apsiribojo įteikimu jiems tik priklausančio prizo, o visas dovanas perdavė Kauno komandoms.

Iš miesto komiteto pusės jokio masinio-politinio darbo tarp Kauno m. gyventojų nepravesta nei iki rungtynių, o taip pat rungtynių eigoje.

Sėdintys vyriausybiniame ložėje Kauno miesto partijos komiteto ir miesto vykdomojo komiteto atstovai: MICKEVIČIUS, VASKENAS, VABALEVIČIUS ir kt. , patys leido netaktinius šūksnius maskviečių komandų, pretendavusių į pirmenybes ir rungtynes, atžvilgiu.

Liet. SSR VALST. SAUGUMO LIAUDIES
KOMISARAS GUZEVIČIUS

1945 m. gegužės

LYA,f K-I, ap. 3, b. 989, l. 31-3111 pusė. Mašinraštis. Versta iš rusų kalbos.

Per visą sovietmetį kai kuriems lietuviams krepšinio varžybos buvo ta sporto šaka, kur galėjo pasireikšti tautiniai jausmai. To pradžia yra pirmieji pokario metai.

8. LSSR NKGB 2 (respublikai) skyriaus viršininko Z. Izotovo 1945 m. liepos mėnesio pažyma apie Veterinarijos akademiją

Visiškai slaptai

P A Ž Y M A

Apie Lietuvos žemės komisariato ūkio Kauno veterinarijos akademiją

Kauno veterinarijos akademija susideda iš 9 institutų, 3 klinikų, administracinės-ūkinės dalies ir mokslinės bibliotekos .

Viso akademijoje 135 besimokantieji. Profesorių – dėstytojų sudėtis – 29 žmonės, adm. ūkinė dalis – 39 žmonės. Akademijos rektoriumi yra ŠIMAITIS Juozas, Petro s. Dauguma profesorių – dėstytojų sąstato ir studentų praeityje priklausė įvairioms nacionalistinėms partijoms ir organizacijoms, pavyzdžiui "Tautininkams", "Šauliams" ir kt.

Išlaisvinus Kauno m. nuo vokiškųjų – fašistinių grobikų, daugelis Veterinarijos akademijos asmenų sustiprino savo priešišką veiklą prieš Sov. valdžią, nuėjo

į gilų pogrindį ir tęsia suaktyvintų antisovietinių lapelių gaminimą ir platinimą, agitaciją ir propagandą, nukreiptą į Sov.valdžios Lietuvoje nuvertimą ir įtvirtinimą joje buržuazinės santvarkos.

Taip agentūriniais duomenimis nustatoma, kad akademijoje dar 1940 metais buvo Lietuvos nacionalistinė organizacija "Šauliai", kuri 1941 m. vokiečių išengimo pradžioje organizavosi į banditinį būrį ir aktyviai su vokiečiais veikė prieš atsitraukiančias Raudonosios Armijos dalis.

Tarp vadovų buvo:

1. Akademijos rektorius ŠIMAITIS Juozas, chirurgijos profesorius. Prie Smėtonos tarnavo Lietuvos armijoje. Vokiečių okupacijos periodu vadovavo banditiniam būriui, pasisakė spaudoje šmeižikiškomis kalbomis apie sovietinę tikrovę.

2. SKRIPKA Gidinas, g. 1910 m., akademijos laborantas.

3. SIJŪNAS Vladas, g. 1899 m., lietuvis, akademijos ūkinės dalies vedėjas.

4. RUPŠYS Stasys, g. 1891 m., buvęs vyr. policininkas ir dirbęs teisingumo ministerijoje.

5. Serologijos instituto direktorius profesorius PETRAUSKAS – ginkluotos gaujos dalyvis .

Be to, paskutiniai agentūriniai duomenys liudija apie tai, kad aukščiau paminėti asmenys yra aptariamuoju momentu nacionalistinių organizacijų nariai, užsiima ver-

buojamuoju darbu, priima į mokymą priešiš-
kai Sov.valdžios atžvilgiu nusiteikusius
asmenis...Taip:

Akademijos valdytojas SIJŪNAS prie Sme-
tonos buvo Garliavos valsčiaus policijos
viršininkas. Įsitvirtinus Sov.valdžiai Lie-
tuvoje 1940 metais pabėgo. Grįžo prie vo-
kiečių.

UŽINAS Juozas, buv. Lietuvos armijos pul-
kininkas, akademijos patologijos institu-
to profesorius.

Serologijos instituto daktaras MAKĀUS-
KAS Antanas, profesorius, teikė medicininę
pagalbą ginkluotai gaujai.

MARMA Jonas, akademijos reikalų valdy-
tojas, buvęs banditinio štabo narys.

PRELICKAS Juozas, ...*(neįskaitomas žo-
dis – D.J.)* 3 valstybinio malūno, naciona-
listinių organizacijų dalyvis.

Išvardyti asmenys dažnai renkasi pas aka-
demijos rektorių ŠIMAITĮ, surengiantys va-
karones, lydimas antisovietinių pokalbių
ir girtuoklysių.

LSSR NKGB 2 (RESPUBLIKAI) SKYRIAUS
VIRŠININKAS PAPULKININKIS /IZOTOV/

45 liepos „
Vilniaus m.

*LYA, f K-l, ap. 3, b. 989, l.109-110. Mašinraštis. Vers-
ta iš rusų kalbos.*

NKGB ypatingą dėmesį kreipė į Kauno aukštąsias mokyklas. Ieškojo nepatikimu asmenų, rinko taip vadinamą kompromituojamą medžiagą, kad ją pasirem-dami vykdytų areštus. Sovietiniams saugumiečiams užkliūdavo net tų mokslo šakų atstovai, kurių specialybė nebuvo susieta su politika. Čia turėta vienas tikslas - kontroliuoti miesto inteligentijos sluoksnius, pašalinti iš aukštųjų mokyklų nepatikimuosius, o per patikimuosius auklėti besimokančiuosius.

Dokumente vėl supainiotos žmonių pavardės. Tuomet akademijos rektoriumi buvo ne Šimaitis, o Juozas Žemaitis.

9. LSSR NKGB Kauno miesto skyriaus viršininko plk. V. Voroncovo 1945 m. gruodžio 24 d. pažyma apie antisovietinius pasireiškimus Kaune lankantis JAV komunistui A.Bimbai

mv-4

VISIŠKAI SLAPTAI

P A Ž Y M A

apie antisovietinius pasireiškimus
ryšium su Amerikos lietuvių atstovo
BIMBOS buvimu Kaune

1945 metų XII. 20 į Kauną atvažiavo Amerikos lietuvių atstovas BIMBA, apsi-stojęs "Lietuvos viešbutyje" kartu su LSSR užsienio reikalų Komisarų drg. RATOMSKIU. Tą dieną mes priėmėme priemones jo apsaugai.

1945 metų XII.22 BIMBA skaitė pranešimą Valstybiniame universitete tema "Lietuviai

AMERIKOJE", kuri klausė apie 300 žmonių – studentų ir profesūros. Savo pranešime jis pabrėžė, kad 90% Amerikos lietuvių gyvena anaip tol ne taip gerai, kaip čia mano, ir ragino studentus liautis svajoti apie kažkokius perversmus ir aktyviai įsijungti į Lietuvos atstatymo darbą.

Po pranešimo BIMBAI buvo paduota iki 80 raštelių su klausimais, daugiausiai anti-sovietinio pobūdžio. Iš jų jis atsakė į 7 klausimus.

Į klausimą: "Kokios Lietuvos Jūs norite ateityje", BIMBA atsakė: "Lietuvos be ponų, vargšų ir blusų". Tada iš salės pasigirdo replika: "Pas mus yra ir ponai, ir vargšai, ir blusos".

Toliau buvo užduoti klausimai apie galimybę lietuviams, gimusiems JAV, ten išvykti ir apie įvairių Lietuvos gyventojų sluoksnių padėtį.

BIMBOS atsakymas: "Valstiečių padėties aš dar netyrinėjau" iššaukė studentų juoką ir šnabždesį.

Susirinkimo pabaigoje:

"Bimba paprašė dalyvaujančiųjų sudainuoti keletą liaudies dainų, pavyzdžiui, "Ant kalno karklai siūbavo".

Susirinkusi kampe choristų grupė iš Valskybinio universiteto choro, priešakyje su choro administratoriumi studentu PUZONU demonstratyviai užtraukė "Lietuva, tėvyne mūsų" (himną). Susirinkusieji pritarė visa gerkle.

(Šaltinio "SIRUTIS" ag. pranešimas
45 m. XII. 24)

45 metų XII. 23 BIMBA aplankė trikotažo fabriką "KOTTON", kur po pasisakymo jam taip pat paduota eilė aštraus antisovietinio pobūdžio raštelių, prie to kai kurie iš jų buvo paruošti anksčiau. Taip, pavyzdžiui, raštelyje, atspausdintame mašinėle, kalbama :

"Broli lietuvi. Kada mus išlaisvinsite nuo šios vergovės. Kada pasibaigs vežimas į tolimą Sibirą. . . Nes mes visi žūsime, jeigu jūs delsite... Nėra namo, nėra šeimos, kurie nebūtų nukentėję nuo raudonojo teroro" .

Keturi rašteliai parašyti viena ranka. Tarp klausimų:

"Ar vaikšto amerikiečių kariai po namus ir ar prašo išmaldos".

"Ar sulauksime geresnių laikų".

"Ar sulauksime, kada šie driskiai išeis iš Lietuvos".

Kitame raštelyje kalbama:

"Pil. Atstove, ar negalite jūs atsakyti į klausimą, po kieno globa pagaliau pasiliks Lietuva, apie tai kalba įvairiai".

BIMBOS tarpusavio santykiai su Sovietų valdžia piliečių vertinami įvairiai. Taip, pavyzdžiui, agentas "BALTRUS" 1945 metų XII. 24 pranešė:

"Amerikos lietuvio BIMBOS buvimo Lietuvoje klausimu, šaltinis girdėjo studentų svarstymus ir ginčus apie tai, ar laisvas

BIMBA, t.y., ar jis laisvas lankyti fabrikus ar įstaigas pagal savo nuožiūrą, ar jį leidžia į nustatytas vietas. Kai kurie mano, kad tarp jo ir valdžios yra konfliktas, taip kaip jam, pavyzdžiui, mitinge Universitete davė atsakyti ne į visus raštelius, o tik į kelis. Taip pat keista, kad jis iki šiol nebuvo Tėvynėje, kaip sako, jo brolis ištremtas į Sajungos gilumą".

Į BIMBOS pranešimus ir pasisakymus toliau siunčiame civiliai priedangoje oper. sudėti ir agentūrą.

Šmeižikišką antisovietinių lapelių autoriai nustatinėjami.

LSSR NKGB KAUNO MIESTO SKYRIAUS
VIRŠININKAS PULKININKAS /VORONCOV/
(parašas)

1945 metų gruodžio "24"

*LYA,f K-l, ap. 3, b. 991, l. 307-308. Mašinraštis. Vers-
ta iš rusų kalbos.*

10. LSSR NKGB Kauno miesto skyriaus viršininko plk. V. Voroncovo 1945 m. gruodžio 30 d. pažyma apie antisovietinius pasireiškimus lankantis JAV komunistui A. Bimbai Kaune

PAŽYMA

Nr. 2

Apie antisovietinius pasireiškimus ryšium su Amerikos lietuvių atstovo BIMBOS buvimu Kaune.

Per paskutines penkias dienas BIMBA perskaitė tris pranešimus Kaune: 45. XII. 25 plačiajai visuomenei Valstybiniame teatre, 45.XII.26 mokslo ir meno darbuotojams partkabinete ir 45. XII. 27 moterims Muzikinės komedijos teatre.

Per tą patį laiką jis aplankė Kauno Valsstybinio Universiteto techninio ir medicininio fakultetų laboratoriją ir mokymo patalpas ir privačiai apsilankė pas eilę išyymių žmonių: nusipelnusią artistę STAŠKE-VIČIŪTĘ, liaudies artistą PETRAUSKĄ, rašytojus CVIRKĄ ir VENCLOVĄ, profesorius MAŽYLĮ ir RAKAUSKĄ.

Tarp apsilankiusių pas BIMBĄ viešbutyje XII.27 buvo rašytoja Sofija Čiurlionienė, kuri informavo jį apie buvusio pasiuntinio KLIMO areštą ir paprašė apie tai parašyti iš Amerikos KLIMO žmonai, gyvenančiai Paryžiuje.

Antisovietinis elementas išnaudojo BIMBOS buvimą įteikiant jam šmeižikiškus laiškus ir "pagalbos" tarpininkavimus. Taip jam lankantis medicinos fakultete, vienas iš profesorinio – dėstytojų sąstato narių / nedidelio ūgio, su ūsiukais, pavardė nenustatyta/ įteikė jam antisovietinio turinio laišką.

BIMBOS pranešimo Valstybiniame teatre metu, jį tiesiog užmėtė antisovietinio turinio klausimais ir rašteliais, tame tarpe jam buvo paduota ranka rašytas atsišau-

kimas dviejuose lapuose pavadinimu "Pasauli, išgirsk".

Atsišaukime nurodoma, kad bolševikų propagandai milijardinių išlaidų kaina pavyksta "apkvailinti pasaulį".

"Lietuvių tauta, trečiąją kartą pergyvenanti kruviną bolševikų viešpatavimą, nori painformuoti pasaulį, kol dar nevēlu.

Pirmas bolševikų viešpatavimo periodas 1919–20 m.m. žinomas pasauliui.

Antras bolševikų viešpatavimo periodas 1940–41 m.m. tęsėsi metus. Per šį laiką išvežta į Sibiro taigą mirčiai nuo šalčio, bado ir kankinimų 60–70 tūkstančių geriausių tėvynės sūnų, daugumoje inteligentų ..."

Toliau nurodoma, kad trečias bolševikų viešpatavimo periodas tęsiasi dabar, užmušta iki 50 tūkstančių vyrų, nenorėjusių mirti už bolševikus. Areštuota ir ištremta į konclagerius 250–300 tūkstančių "geriausių lietuvių". Išvežta į Sibirą, Kazachstaną ir Altajų apie 70–100 tūkstančių lietuvių .

"Tokiu būdu lietuvių tauta neteko nemažiau pusės milijono pačių tvirčiausių, pačių geriausių savo sūnų ir dukterų, kas sudaro 25% visos lietuvių tautos..."

(...)

Replika iš salės: "mums nereikalinga Amerika, mums reikalinga laisvė", iššaukė ben-drus aplodismentus.

Kada BIMBA pasakė, kad amerikiečiai pamėgins materialiai padėti Lietuvai, iš salės pasigirdo šūksniai: "nesiųskite, mes nieko negausime".

Po pranešimo baigimo organizuotas branduolys užtraukė himną "Lietuva, tėvyne mūsų", kurį pagavo publikos dauguma.

Pažymėti kiti antisovietinio elemento pasisakymai BIMBOS atžvilgiu:

Kauno miesto kortelių biuro vedėjas AKE-LAITIS /praeityje smetoninis valdininkas:

"BIMBA yra amerikiečių komunistų sekretorius ir specialiai jų atsiųstas. Jo nuomonė Lietuvoje pasikeisti negali. Žinoma, jis vienas niekur negali nueiti, su niekuo negali pats pašnekėti, bet jeigu jis ir galėtų, tai vis vien grįžęs į Ameriką kalbės kaip komunistas..."

Marijonų vienuolių kongregacijos provincijolas tėvas Aleksas:

"BIMBA, aišku, komunistas, bet amerikiečių komunistas, todėl jaučiasi, kad jis norėtų pasakyti daugiau, bet pastatytas į tam tikrus rėmus..."

Kunigas ŠMULKŠTYS:

"Universitete BIMBAI uždavė daug klausimų, bet partorgas juos cenzūravo, klausimus, į kuriuos jis neatsakė, BIMBA įdėjo į kišenę."

45. XII. 28 d. apie 17 valandą BIMBA, lydimas užsienio reikalų komisaro drg. RATOMSKIO, išvyko į Vilniaus m.

LSSR NKGB KAUNO MIESTO SKYRIAUS
VIRŠININKAS PULKININKAS /VORONCOV/

(parašas)

1945 m. gruodžio "30"

Rezoliucija: Parašyti raštelį. į CK (parašas neįskaitomas) 46 m. 21.

*LYA, f. K-1, ap. 3, b. 999, l. 498, 500. Mašinraštis.
Versta iš rusų kalbos.*

1945 m. LSSR valdžia į Lietuvą pasikvietė Jungtinių Amerikos Valstijų lietuvių komunistą Antaną Bimbą. Tikslai buvo keli. Vienas iš jų - supriešinti emigrantus, organizuoti prokomunistiškai nusiteikusius lietuvius užsienyje, kaip atsvarą po karo pasitraukusiems antisovietiskai nusiteikusiems lietuviams.

Kitas tikslas - per A. Bimbą parodyti JAV lietuviams, kaip gerai gyvena Lietuvos žmonės prie naujos santvarkos, kaip atstatomas po karo šalies ūkis. Tokiu būdu norėta parodyti paradinę sovietinio gyvenimo pusę.

A. Bimba sovietų saugumas nelabai pasitikėjo, nes jį patį kontroliavo, tikrino jo korespondenciją. Tai buvo vieningas lietuvių kilmės užsienio pilietis, įsileistas į LSSR pirmaisiais pokario metais.

Dokumentai rodo, jog A. Bimbai viešint Kaune, lietuviai gana atvirai ir aiškiai reiškė savo mintis, nepabijoję aštrių klausimų, nors už tai realiai galėjo nukentėti, o kai kas neabejotinai ir nukentėjo.

11. LSSR NKGB Kauno miesto skyriaus viršininko plk. V. Voroncovo 1946 m. vasario 12 d. pasirašytas planas dėl priemonių 1946 m. vasario 16 dienai

Visiškai slaptai

"TVIRTINU"

NKVD-NKGB KAUNO OPERSEKTORIAUS VIRŠ.
PULKININKAS

(JEGOROV)

1946 metų vasario "14"

P L A N A S

AGENTŪRINIŲ-OPERATYVINIŲ PRIEMONIŲ
UŽTIKRINANT VALSTYBĖS SAUGUMĄ "LIETUVOS
NEPRIKLAUSOMYBĖS" DIENOS "ŠVENTIMĄ" (šis
žodis užbrauktas - D.J.) 1946 metų va-
sario 16

Su tikslu išpėjimo ir savalaikio lietu-
vių nacionalistinio pagrindžio kontrrevo-
liucinės veiklos suaktyvinimo bandymų nu-
traukimo įvykti šias priemones:

1. Kruopščiai painstruktuoti agentūrą,
duoti jai užduotis sustiprinant nacio-
nalistinio kontrrevoliucinio elemento
stebėjimą, savalaikiai pranešant apie vi-
sus ruošiamus ir vykdomus šią dieną na-
cionalistų susiėjimus, kontrrevoliuci-
nius pasisakymus, galimus ekscesus, ne-
legalios literatūros atsiradimą ir kit-
ką .

(Poskyrio viršininkas, terminas iki
46 metų II. 15) .

2. Nuo š. m. vasario 12 pereiti į padaž-
nėjusį grafiką su labiausiai aktyvia agen-
tūra, aptarti susitikimus su ja bet kuriuo

laiku būtinomis aplinkybėmis (sudaryti susitikimų grafiką nuo vasario 12 iki 18 dienomis išskaitytinai).

(Poskyrio viršininkas 1946 metų vasario 12) .

3. Agentus: "Vailokaitis", "Baltrus", "Pranciškus", "Jelisetas", "Varpas", "Nikolajevskij", "Vitulis", "Pučini", dirbančius su dvasininkija, kruopščiai painstruktuoti ir vasario 15 ir 16 dieną nusiųsti į bažnyčias su tikslu išaiškinti dvasininkijos ir nacionalistų antisovietinius pasisakymus .

(BOČAROV – 1946 metų vasario 14).

4. Susitarti su NKVD miesto skyriaus viršininku dėl milicijos patrulių sustiprinimo vasario 14–15–16 dienomis ir paruošti konkretų patruliavimo mieste planą šiomis dienomis.

(BOČAROV – 1946 metų vasario 13).

5. Karo muziejaus ir kapinių rajone pastatyti išorinio stebėjimo postus su tikslu nustatyti asmenis, platinančius lapelius, organizuojančius susiėjimus ir kitus antisovietinius pasireiškimus.

(ODINCOV – 1946 metų vasario 14).

6. Su tikslu išaiškinti ir savalaikiai nutraukti nacionalistų antisovietinius pasisakymus, Karo muziejaus ir kapinių rajone vasario 16-ąją nuo 8-00 iki 19-00 turėti NKGB darbuotojų operatyvines grupes po 4 žmones:

Vyr. grupės karo muziejaus rajone:

JASTREBOV,
GLEZERIS,
ANTONOVAS,
OSINOVSKIJ.

Vyr. grupės kapinių rajone:

KARPENKO,
PAUKŠTA,
PERKULIMOV,
SRAKAUSKAS.

(atsak. MOROZOV 1946 metų II. 15).

7. Su tikslu neleisti ir savalaikiai nutraukti nacionalistinių lapelių, atsišaukimų ir kitko platinimą, naktį iš vasario 15 į 16 švintant NKVD-NKGB ir milicijos operatyvinės sudėties jėgomis organizuoti visų viešų vietų ir centrinių gatvių apėjimą – sudaryti konkretų apėjimo planą.

(MOROZOV 1946 metų II. 14).

8. Dėl skubių priemonių savalaikiai nutraukiant antisovietinius pasireiškimus priėmimo vasario 15 ir 16 dienomis turėti budinčią NKGB darbuotojų operatyvinę grupę. Sudėtis:

1. Vyr. grupės – majoras ALEKSEJEV (4 poskyris),

2. Leitenantas – KISELIOV (1 poskyris),

3. Vyr. leitenantas – ISAJEV (4 poskyris),

4. Leitenantas – ARISTOV (tard. skyrius),

5. Majoras – OSINOVSKIJ (3 poskyris),

Vyr. grupės pavaldumui išskirti budinčią automašiną.

9. Sudaryti aiškinamąjį raštą apie

įvykdytų priemonių vasario 16 dienų rezultatus .

(POGNERBYKO 1946 metų II. 18) .

LSSR NKGB KAUNO MIESTO SKYRIAUS
VIRŠININKAS PULKININKAS (VORONCOV)
(parašas)

1946 metų vasario "12"

*LYA f K-I, ap. 3, b. 999, l. 511-513. Mašinraštis. Vers-
ta iš rusų kalbos.*

Sovietinio saugumo organai visada savaip ruošdavosi švenčių dienoms. Artėjant draudžiamoms lietuvių tautinėms šventėms, sovietiniai saugumiečiai stengdavosi, kad niekas nevyktų mieste. O artėjant savoms sovietinėms šventėms stengėsi, kad švęsti niekas jiems nesutrukdytų. Tam buvo pasitelkiamos atitinkamos pajėgos.

12. LSSR Vidaus reikalų ministro pavaduotojo gen. mjr. Kapralovo 1947 m. vasario 7 d. raštas SSRS vidaus reikalų ministerijos kovos su banditizmu vyriausiosios valdybos viršininkui gen. ltn. Leontjevui apie antisovietinę grupę Kaune

Visiškai slaptai

Egz. _2_____

SSRS VIDAUS REIKALŲ MINISTERIJOS KOVOS
SU BANDITIZMU VYRIAUSIOSIOS VALDYBOS
VIRŠININKUI GENEROLUI—LEITENANTUI
draugui LEONTJEVUI
Maskva

S P E C P R A N E Š I M A S

Apie agentūrinės bylos "PODPOLČIKI" realizacija

1947 vasario 1 d. padėtis

1947 m. sausio 10 d. MVD Kauno miesto skyrius užvedė bylą, slapyvardžiu "PODPOLČIKI" :

KATILIUS Viktoras, Vinco s., 1910 metų gimimo, lietuvis, nepartinis, aukštasis išsilavinimas, kilęs iš Igliaukos k., Marijampolės apskrities, Kauno m. gyventojas, dirba Lietuvos literatūros istorijos dėstytoju Kauno finansų technikume.

SUBAČIUS Jonas, Vlado s., 1920 metų gimimo, lietuvis, nepartinis, aukštasis išsilavinimas, ukrainietis ir Kauno m. gyventojas, dirba siuvėju fabrike "Danga" Kauno m.

SAKALAUSKAITĖ Vanda, Antano d., 1918 m. gimimo, lietuvė, nepartinė, vidurinis išsilavinimas, kilusi iš Kozliškių k., Rokiškio apskrities, Kauno m. gyventoja, dirba mezgėja ...Sajungoje.

Agentūrinės bylos "PODPOLČIKI" užvedimo pagrindui pasitarnavo agento "Villi" duomenys, kurie pranešė, kad KATILIUS Viktoras yra antisovietinės grupės organizatorius ir vadovas, į kurią įeina kaip dalyviai SUBAČIUS Jonas ir SAKALAUSKAITĖ Vanda.

Tolesnėmis agentūrinėmis priemonėmis nu-

statyta, kad KATILIAUS vadovaujama antiso-
vietinė grupė atsirado 1946 metų pradžio-
je, dirbo kontrrevoliucinį darbų tarp gy-
ventojų siekiant sužlugdyti partijos ir
sovietinės vyriausybės vykdomas ūkines-
politines priemones, platinant tarp gy-
ventojų antisovietinius lapelius ir
"LLA"-*"Tauro"* apygardos štabo leidžia-
mus laikraščius, pavadinimu"..... (*ne-
įskaitomai suplėšyta lapo dalis - D.J.)*
kova".

Š. m. balandžio pabaigoje MVD Kauno miesto
skyriaus buvo neviešai suimtas ir apklaus-
tas antisovietinės grupės dalyvis SUBA-
ČIUS Jonas, kuris pripažino savo daly-
vavimų ir priklausymų KATILIAUS vadovau-
jamai antisovietinei organizacijai ir pa-
rodė, kad, būdamas nepatenkintas esan-
čia santvarka Lietuvoje, įstojo į anti-
sovietinę organizaciją ir pagal "KATI-
LIAUS" užduotį vykdė kontrrevoliucinę
agitaciją bei platino tarp gyventojų an-
tisovietinius lapelius ir "LLA"-
"Tau-
ro" apygardos štabo leidžiamus laikraš-
čius.

Realizuojant SUBAČIAUS parodymus, KA-
TILIUS IR SAKALAUSKAITĖ buvo areštuoti.

Kratos KATILIAUS bute metu aptikta ir
paimta įvairūs antisovietiniai laikraš-
čiai ir kita kontrrevoliucinio turinio
medžiaga.

KATILIUS kol kas neduoda parodymų apie savo
priklausymų nacionalistiniam pagrindžiui.

Tardymą byloje tęsiame. Vienu metu areštuotieji tyrinėjami per kameros agentūrą.

LSSR VIDAUS REIKALŲ MINISTRO PAVADUOTOJAS GENEROLAS-MAJORAS (KAPRALOV)

1947 metų VASARIO "7"

Nr. 3/1/2-00466

Vilniaus m.

Rezoliucija: Byloje susiūta šimtas dvylika lapų 49 XII 28 (parašas neįskaitomas)

LYA, f K-1, ap. 3, b. 1007, 1.112-112 II pusė. Mašinarštis. Versta iš rusų kalbos.

Panašių pagrindininkų grupių Kaune buvo dešimtys. Vienos jų išsilaikydavo vos kelis mėnesius, kitos - kelerius metus, kol sovietinis saugumas susekdavo. Tai vienos iš tokių grupių pavyzdys.

Dokumente minimas Viktoras Katilius už pagrindinę veiklą buvo nuteistas 5 metus, o Jonas Subačius - 2 metus kalėti.

Rinkimai Kauno mieste

13. Ištrauka iš LSSR NKVD Kauno miesto skyriaus 1946 m. ataskaitos apie pasiruošimą rinkimams

(...)

Atitinkamai pagal Lietuvos KP(b) CK VI-II plenumo sprendimus pagrindinė visų partinių ir sovietinių organizacijų užduotis turi susivesti į tai, kad tikrai išplėsti tarp organizuotų ir neorganizuotų gyventojų politinį darbą ir aprūpinti rinkimus į SSRS Aukščiausiąją Tarybą.

1945 metų gruodžio mėnesį savo aiškinamuosiuose raštuose mes ne kartą pažymėjome rimtus nepriskaičiavimus vykdant paruošiamuosius darbus rinkiminėse apylinkėse, kai kurios iš jų iki šio laiko liko neaprūpintos, o svarbiausiai – tikroviškai neišplėstas politinis darbas su rinkėjais.

Priešiški elementai ryšium su rinkimais sustiprino antisovietinę veiklą platinant tarp gyventojų įvairaus tipo provokacinius gandus, gąsdinimus; lipdo lapelius, o atskirais atvejais atvirai užpuola rinkimų balsavimo apylinkes, plėšia plakatus, portretus, išdaužo lango stiklus ir t.t.

PAVYZDŽIUI:

1946 m. sausio 7-ąją 5 valandą ryto nežinomi asmenys nuplėšė išorinius paruošimus: lozungus, plakatus, portretus

ir vėliavas, Nr. 9 ir 13 rinkiminėse apylinkėse miesto pakraštyje /areštuotas sargas NEVIDAVSKAS/.

Š. m. gruodžio mėnesio antroje pusėje mėsos turgaus prekiautojai GRINCEVIČIUS ir ŠULČINSKAS platino tarp gyventojų antisovietinius lapelius su šūkiu nedalyvauti rinkimuose į SSRS Aukščiausiąją Tarybą /abu areštuoti/.

Geležinkelio darbuotojas JASAITIS pasakojo dviem moterims apie tai, kad banditai ruošiasi išleisti rinkimams didelį kiekį antisovietinių lapelių /sulaikytas/.

BRAUSKAITĖ, progimnazijos direktorė, 45 m. XII. 19 kalbėjo: "Greitai vis vien bus karas tarp rusų ir anglų, rusai nepasiliks Lietuvoje, todėl neverta ruoštis rinkimams" /tiriama/.

PLEPŠČENYTĖ, mokytoja, pareiškė: "Jie nori vėl rinkimus įtaisyti, kaip ir 1940 metais. Apie tai visiems žinoma; netgi žino ir užsienyje. Šie rinkimai jau nuspręsti ir nėra ko mums balsuoti. Tegul rusai negalvoja, kad mes tokie kvailiai kaip jie. Vis vien rusai iš Lietuvos turi pasitraukti, jei ne geruoju, tai bloguoju. Į Lietuvą ateis anglai ir amerikiečiai ir tada bus gyvenimas" /Tiriama/.

DABKEVIČIENĖ Salomėja tarp namo gyventojų išsakė: "Greitai Lietuvoje Sovietų valdžios nebus, o todėl balsuoti už komunistus nereikia" /Tiriama/.

VOLTER, buv. tautininkų narys, į agento

pastebėjimą, kad kaltus, kurie žlugdo rinkimines apylinkes griežtai nubaus, atsakė: "Tokių kaltų mieste atsiras daug ir už bolševikus nebalsuos, ypač mūsų lietuviai" / Paimtas į. ag. ištyrimą/.

Ryšium su tokia padėtim NKVD miesto skyrius su NKGB miesto skyriumi ir Kauno m. garnizono karinėmis dalimis priimtose ryžtingos priemonės saugant rinkimines apylinkes.

Dėl priemonių priėmimo šalinant turimus nepriskaičiavimus paruošiamajame rinkimų į. SSRS Aukščiausiąją Tarybą darbe mes informavome Lietuvos KP (b) miesto komitetą.

Vieną metų stiprinam agentūrinę, darbą šalinant priešišką elementą, vykdančių, antisovietinę veiklą.

(...)

*LYAJ. K-1, ap. 3, b. 967, l. 258-260. Mašinraštis. Vers-
ta iš rusų kalbos.*

14. LSSR MVD Kauno miesto skyriaus viršininko plk. N. Serebriakovo 1947 metų sausio 29 d. raštas LSSR MVD ministrui gen. mjr. J. Bartašiūnui apie padėtį prieš rinkimus Kauno mieste

Visiškai slapta

LIETUVOS SSR VIDAUS REIKALŲ MINISTRUI
GENEROLUI - MAJORUI
drg. BARTAŠIŪNUI

AIŠKINAMASIS RAŠTAS

MVD Kauno miesto skyriaus apie
nepriskaičiavimus rinkiminėse apylinkėse
ir neigiamas politines nuotaikas tarp
gyventojų ryšium su rinkimais į Lietuvos

SSR
Aukščiausiąją Tarybą

1947. I. 28 padėtis

Lietuvos KP/b/ miesto komitetas ir MVD
operdarbuotojų atliktas patikrinimas ei-
lėje rinkiminių apylinkių nustatė masę rimtų
nepriskaičiavimų, ypač dideli netikslumai
rinkėjų sąrašuose.

Kai kuriose rinkiminėse apylinkėse pra-
leisti ištisi kvartalai, gatvės, daug įra-
šyta į sąrašus žmonių, seniai išvykusių iš
Kauno m.

Rimti nepriskaičiavimai sąrašuose, o taip
pat organizaciniame propagandiniame-agi-
taciniam darbe buvo nustatyti 18 rinkimi-
nėje apygardoje, kur balotiruoja V.M.MO-
LOTOVAS .

Rasta daug rinkėjų visose 18 apygardos
apylinkėse, kurie nežinojo, už ką jie ir
kur balsuos.

Šie faktai liudija apie aiškų nepaten-
kinamų agitatorių darbų, į tai miesto ko-
mitetas atkreipė dėmesį ir šie trūkumai ša-
linami.

Iš 57 apylinkių rinkiminių komisijų mes

turime 11, kurios yra miesto pakraščiuose, ryšium su tuo jas nuo š. m. 1.27 pridengia MVD/ V dalinių ginkluota apsauga, kitos apylinkės bus pridengtos karinėmis dalimis nuo š. m. II. 1.

Kas liečia milicininkus, tai mes juos naudojame kaip patrulius gatvėse, dažniausiai rinkiminių apylinkių dislokacijos rajone .

Per agentūrą tęsiame išaiškinimą atskirų asmenų, ypač priešiško elemento, antissovietinių pasisakymų, nukreiptų prieš rinkimus į Lietuvos SSR Aukščiausiąją Tarybą, o būtent:

DIGNAITIS Kostas, Antano s., 1917 metų gimimo, lietuvis, be partinis, 8 gimnazijos klasių išsilavinimas, tarnavo vokiečių armijoje puskarininkiu, gyvena be prirašymo, buvo Irkutske, kur teismo buvo ištremtas .

Pokalbyje apie rinkimus mūsų šaltiniui pareiškė:

"Eiti balsuoti už banditus yra prapuoless reikalas, todėl kad S. ir M. neduoda gyvenimo žmonėms. Kam man eiti balsuoti, aš geriau tą dieną prisigersiu, bet balsuoti vis vien neisiu...."

Š. m. 1.14 DIGNAITIS, dalyvaujant šaltiniui, dainavo antisovietines dainas.

DIGNAITIS mūsų paimtas į aktyvų agentūrinių ištyrimą, apklausiamas liudininkus, pasitvirtinus areštuosime ir patrauksime baudžiamojon atsakomybėn.

KLAVCAM, tarnavo vokiečių armijoje, gyvena Šančiuose, kuris mūsų šaltiniui pareiškė :

"Rinkimai į Aukščiausiąją Tarybą, tai tautos apgaulė, todėl kad kandidatai seniai jau paskirti. Aš nebalsuosiu, lauksiu valdžios pasikeitimo Lietuvoje..."

/Paimtas į agentūrinį ištyrimą/.

BUDIONIS, gyvena Šančiuose, apie rinkimus pareiškė sekančiai:

"mažai kas balsuos, taip kaip balsavimas, tai apgaulė. Nėra nė vieno piliečio, kuris būtų patenkintas Sovietų valdžia Lietuvoje. Žalieji su lenkais įvykdys sukilimą ir tada pamatysime, kas per rinkimai..."

/Paimtas į agentūrinį ištyrimą/.

47.1.27 prie anoniminių laiško 3-iojo poskyrio milicijos viršininkui buvo atsiųsta paštu I egz. pagrindinio antisovietinio laikraščio "LAISVĖS ŽVALGAS" 1947. I. 10, Nr. 1/40./ Vertimas pridamas/ (vertimas nepublikuojamas – D. J.)

Vykdomos priemonės asmens, atsiuntusio anoniminių laišką ir antisovietinį laikraštį, paieškai.

1947.1.21 DUDONIENĖ M. V., 1924 metų gimimo, lietuvė, niekur nedirba, nuplėšė eilę agitacinių lozungų gatvėje, tardymo byla baigta ir atiduota teismui.

Vykdamas SSRS Vidaus reikalų ministro pavaduotojo š. m. 1.16 direktyvą Nr. 009 apie rezultatus Jums pranešiu š. m. vasario 3.

PRIEDAS: Pagal tekstą. (*priedas nepublikuojamas – D.J.*)

MVD Kauno miesto skyriaus viršininkas
PULKININKAS /SEREBRIAKOV/
(parašas)

1947 metų sausio 29

Nr. 41/1/636

Kauno m.

Rezoliucija: Dėl panaudojimo ataskaitai į Lietuvos KP(b) CK

*LYA, f K-1, ap. 3, b. 1007, l. 105-108. Mašinraštis. Vers-
ta iš rusų kalbos.*

Dokumentas liudija apie iš anksto klastojamus rinkimus - netikslų rinkėjų sąrašų sudarymą, atskirų žmonių, supratusių, koks tai renginys, pasisakymus. Nors tokie pasisakymai grėsė rimtomis bausmėmis, tačiau žmonės siaurame ar platesniame susibūrimo reikšdavo savo nuomonę.

15. LSSR MVD Kauno miesto skyriaus viršininko plk. N. Serebriakovo 1947 m. vasario 12 d. raštas LSSR MVD ministrui gen. mjr. J. Bartašiūnui apie rinkimus Kauno mieste

Visiškai slaptai

Egz. Nr. ____ 1 ____

LIETUVOS SSR VIDAUS REIKALŲ MINISTRUI
GENEROLUI-MAJORUI

drg. BARTAŠIŪNUI

BENDRASIS AIŠKINAMASIS RAŠTAS

MVD Kauno miesto skyriaus apie
rinkimus į Lietuvos SSR
Aukščiausiąją Tarybą

MVD Kauno miesto skyriaus darbas aprūpinant rinkimus į Lietuvos SSR Aukščiausiąją Tarybą prasidėjo nuo šių metų sausio 1, pagal Jūsų 1947.1.14 patvirtintą planą.

Priešrinkiminiu periodu ir rinkimų metu per agentūrą išaiškinta eilė asmenų, išsakančių antisovietines nuotaikas prieš rinkimus į LSSR Aukščiausiąją Tarybą; plakatų plėšymas ir t.t. Eilė asmenų už panašius antisovietinius veiksmus mūsų buvo areštuoti.

Š. m. sausio ir vasario mėnesiais pagal OBB liniją areštuoti kontrrevoliucinių nacionalistų ir banditinio pogrindžio dalyviai – 23 žmonės, apie tai smulkiai išdėstyta jums nusiųstuose aiškinamuose raštuose 1947.1.20 Nr. 41/1/412, š. m. 1.29 41/1/636 ir šių metų 2.8 41/1/1015.

Per visą periodą buvo aptikta ir nuimta mieste priklijuotų 18 antisovietinių lapelių, kurių turinys nukreiptas prieš rinkimus į Lietuvos SSR Aukščiausiąją Tarybą.

Visos rinkiminės apylinkės ir apygardos komisijos saugotos MVD kariuomenės ir daugiausiai MVD ir Milicijos. Mieste vykdytas milicijos, iš dalies milicijos mokyklos kur-

santų, o taip pat Sovietinės armijos dalių patruliavimas.

Tarnyboje, saugant rinkimų apylinkes ir palaikant viešąją tvarką mieste, buvo užimti visi MVD miesto skyriaus darbuotojai ir Milicija. Tarnybų vykdė dažniausiai gerai.

Priešrinkiminiu periodu ir rinkimų dienų Kauno m. jokių įvykių ir ekscesų nebuvo.

Balsavime dalyvavo – 99,3%

Balsavimo už komunistų ir nepartinių blokų rezultatai sekantys:

Už draugą MOLOTOVĄ V.M.	balsavo už -	99,9%
Už draugą GEDVILĄ	- „ -	- 98,3%
Už draugą MISĖNĄ	- „ -	- 98,24%
Už draugą TEREŠINĄ	- „ -	- 98,1%
Už draugą KRASAUSKĄ	- „ -	- 98,8%
Už draugą MAJAUSKAITĘ	- „ -	- 99,89%
Už draugą AZARSKICH	- „ -	- 97,5%
Už draugą JANUŠAUSKAITĘ	- „ -	- 98,4%
Už draugą KILBAUSKĄ	- „ -	- 88,35%
Už draugą GAVDANK	- „ -	- 96,5%
Už draugą TARNAUSKĄ	- „ -	- 93,3%
Už draugą GRIBAUSKĄ	- „ -	- 95%

MVD KAUNO MIESTO SKYRIAUS VIRŠININKAS
PULKININKAS /SEREBRIAKOV/
(parašas)

2 egz.

Pirmas pagal adresatų

Antras į bylą

1947 metų vasario "12"

Nr. 41/1/1053

Kauno m.

*LYA, f. K-1, ap. 3, b. 1007, 1.103-104. Mašinraštis.
Versta iš rusų kalbos.*

Dokumentas atspindi oficialų sovietų valdžios požiūrį į rinkimus ir jų rezultatus, tačiau visiškai prieštarauja prieš tai publikuotam dokumentui. MVD saugomuose rinkimuose neva dalyvavo per 99 proc. rinkėjų. Tai visiškai ne-realu. Tokiems skaičiams nereikia net komentarų. Nors mieste valdžia turėjo daugiau galimybių suvaryti žmones į rinkimus, bet tokio rezultato pasiekti nebuvo įmanoma.

Į tai galima pažvelgti tik ironiškai. Reikėtų pastebėti rinkimų rezultatų išdėstymą. Kaip oficialiai privalėjo būti, daugiausiai balsų surinko V. Molotovas (nė karto Kaune nebuvęs asmuo), toliau pagal balsavusiųjų skaičių (procentais) sugrupuota tariamoji „darbo liaudis“.

SMERŠ siautėjimai

16. LSSR NKGB komisaro A. Guzevičiaus 1944 m. rugsėjo mėnesio raštas SSRS NKVD komisaro pavaduotojui I. Serovui apie SMERŠ atliktus areštus

Visiškai slaptai

SSR Sąjungos VIDAUS REIKALŲ
LIAUDIES KOMISARO PAV.
VALSTYBĖS SAUGUMO 2 RANGO KOMISARUI

Draugui SEROVUI

Paskutiniu metu Lietuvos SSR teritorijoje, daugiausiai Kauno m., 3-iojo Baltarusijos fronto "Smerš" kontržvalgybos darbuotojai, be išankstinio patikrinimo mūsų įskaitoje ir be kokio nors kontakto su mumis, areštavo visų eilę asmenų, kurių dauguma po kelių dienų išlaisvinta, bet dalis iki šiol lieka areštuoti dėl nežinomų priežasčių. Areštai vykdyti atskirų "Smerš" skyrių ir poskyrių, dažnai netiksliai. Pavyzdžiui "Smerš" organų buvo areštuota Valskybės ypatingosios komisijos vokiškųjų grobikų žiaurumams ištirti narė BORTKEVIČIENĖ Felicija, 1873 metų gimimo, ilgą laiką buv. liaudininkų (narodnikų) partijos Centrinio organo "Lietuvos žinios" redaktorė.

Areštuotas Vilniaus universiteto pro-

fesorius PETKEVIČIUS Tadas Justinovič, o taip pat muzikos profesorius GRUODIS Juozas Balevič, 1884 metų gimimo, buvęs valstybinės mokyklos direktorius, areštuoti taip pat mūsų tiriami: KOLESNIKOVA, LEGAČINSKAS, BALATAVIČIUS, ANDRIUŠKEVIČIUS, KONDROTAS ir NEFIODOVAS •

Taip pat buvo areštuoti mūsų agentai "Donbas" ir "Dubrovskij", prie to "Dubrovskij" bute buvo atlikta vieša krata, trukusi kelias valandas.

Pranešu šiuos faktus, prašau Jūsų atitinkamo poveikio "Smerš" kontržvalgybos organams dėl turimų trūkumų darbe pašalinimo.

Lietuvos SSR NKGB supažindino su šiais faktais 3-iojo Baltarusijos fronto "Smerš" kontržvalgybos viršininkų generolą leitenantą drg. ZELENINĄ.

Pranešu dėl duomenų ir prašau Jūsų atitinkamo poveikio. (*Dokumente paskutinis sakinyš nubrauktas — D.J.*)

LIETUVOS SSR VALSTYBĖS SAUGUMO
LIAUDIES KOMISARAS
VALSTYBĖS LIAUDIES KOMISARAS
(GUZEVIČIUS)

1944 m. rugsėjo

Nr. ____

Vilniaus m.

LYA, f K-1, ap. 10, b. 8, l. 52. Mašinraštis. Versta iš rusų kalbos.

Publikuojamas dokumentas liudija apie nekontroliuojamus SMERŠ areštus. Šis padalinys nepakluso jokiems vietiniams organams ir veikė be jokių suvaržymų. Vietiniai saugumo organai ne tiek smerkė vykdomus areštus, kiek varžėsi su SMERŠ, kurie pirmieji suims numatytus asmenis.

17. LSSR NKVD 1944 m. gruodžio 26 d. raštas apie įvairių sovietinio saugumo organų vykdomus areštus Kauno mieste ir apskrityje 1944 m.

Iš Raštas pagal VČ

SSRS VIDAUS REIKALŲ LIAUDIES KOMISARO
PAVADUOTOJUI
VALSTYBĖS SAUGUMO 2 RANGO KOMISARUI
drg. KRUGLOVUI

LIETUVOS SSR VIDAUS REIKALŲ LIAUDIES
KOMISARUI
VALSTYBĖS SAUGUMO KOMISARUI
drg. BARTAŠIŪNUI

Pranešu, kad 44.12.24 3-iojo Baltarusijos fronto SSRS NKGB transporto skyriaus operatyvinių darbuotojų grupė iš 9 žmonių, vadovaujami SSRS NKGB 3 valdybos skyriaus viršininko pavaduotojo valstybės saugumo pulkininko SMIRNOV ir 3-iojo Baltarusijos fronto SSRS NKGB transporto skyriaus viršininko pavaduotojo valstybės saugumo papulkininkio BAŽANOV, išvažiavo į Pagirių k. (14 kilometrų nuo Kauno m.) ,

į Kauno apskrities Garliavos valsčių, areštuoti šio kaimo gyventoją Alfonsą ARLAUSKĄ.

ARLAUSKO atžvilgiu Transporto skyrius turi areštuotųjų parodymus, išaiškinančius priklausymą pagrindinei organizacijai LLA ir kad pas jį neva saugoma rašomoji mašinėlė ir rotatorius, kuriuos jis naudoja antisovietinių lapelių spausdinimui.

Atlikus krata ARLAUSKO name, mašinėlė ir rotatorius neaptikti, o jis pats yra nelegalioje padėtyje.

Drg. Drg. SMIRNOV IR BAŽANOV sulaikė ARLAUSKO tėvą ir jo kaimyną MITSKŲ.

17.00 sodinant sulaikytąjį į automašiną, opergrupė buvo apšaudyta iš kulkosvaidžių iš miško.

Apšaudymo rezultate buvo užmuštas valstybės saugumo papulkininkis BAŽANOV Aleksandr Ivanovič ir lengvai sužeistas vienas kovotojas. Po to drg. SMIRNOV mobilizavęs 20 kovotojų iš dislokuotos netoli kaimo karinės dalies, kurių jėgomis organizuota miško masyvo pakraščio šukavimas, tačiau šis šukavimas nedavė rezultatų.

Šiandien 44.12.25 drg. SMIRNOV, dalyvaujant karinės atstatymo valdybos kovotojams iš 160 žmonių, atliko pakartotinį miškų masyvų šukavimą Pagirių k. rajone, tačiau ir tai jokių rezultatų nedavė.

Apie transporto skyriaus vykdomą operaciją ir šukavimą nebuvo informuotas NKVD ir NKGB miesto skyrius. Ryšium su tuo, laikau

reikalingą pranešti Jums, kad areštus ir operacijas Kauno m. ir Kauno apskrityje vykdo labai daug organų. Prie to, niekas iš jų nesuderina savo veiksmų su NKVD–NKGB miestų skyriais, dar be to neinformuoja apie tai.

Pagal toli ne pilnus duomenis, areštus ir įvairaus tipo operacijas vykdo:

3-iojo Baltarusijos fronto "SMERŠ" kontržvalgybos valdyba.

"SMERŠ" kontržvalgybos skyriai prie 3-iojo BF.

Pasienio apygardos "SMERŠ" kontržvalgybos skyrius.

202-ojo Atsargos pulko "SMERŠ" kontržvalgybos skyrius.

3-iojo Baltarusijos fronto "SMERŠ" NKGB transporto skyrius.

SSRS NKGB Lietuvos geležinkelio transporto skyriaus transporto poskyris.

1-ojo ir 2-ojo Pabaltijo fronto "SMERŠ" kontržvalgybos valdybos ir skyriai.

1-osios ir 3-iosios Oro armijos "SMERŠ" kontržvalgybos valdybos ir joms pavaldžios kontržvalgybos.

3-iojo Baltarusijos fronto užnugario apsaugos kariuomenės žvalgybos skyrius.

SSRS NKGB vandens skyrius.

27 ir 28 karo belaisvių stovyklų oper. čekistiniai skyriai.

Taip visi šie organai areštuoja ir su-laiko civilius gyventojus, lydimus kratų ir gaudymų. Vietinės partinės–sovietinės

organizacijos dažnai kreipiasi į NKVD-NKGB miesto skyrius su klausimu apie įvykdytus kai kurių asmenų iš darbininkų ir inteligentijos tarpo įvykdytus areštus.

Pavyzdžiui, kelios dienos atgal Kauno m. "MAISTO" fabrike per vieną naktį areštuota 20 žmonių - darbininkų. Ryšium su tuo į mane kreipėsi drg. PALECKIS su klausimu "kas ir už ką areštavo šiuos žmones?", tačiau visi mano bandymai nustatyti, kas areštavo šiuos darbininkus, išsiaiškinti nepavyko.

Dvi dienos atgal, neaišku, kieno buvo areštuota 20 Kauno universiteto studentų. Mūsų aktyviai ieškomas vienas iš nacionalistinio pagrindžio dalyvių vadovų RAKAUSKAS. Šiandien aš visiškai atsitiktinai sužinojau, kad jį areštavo 3-iojo Baltarusijos fronto NKGB skyrius.

Visa tai neabejotinai įneša netvarką į operatyvinio darbo organizavimą; būdinga prie to pažymėti, kad paskutiniu metu daugelis Kauno m. gyventojų pereina į nelegalią padėtį.

Visiems NKVD-NKGB organams, esantiems Kauno m. ir Kauno apskrityje, aš kategoriškai uždraudžiau vykdyti areštus ir operacijas be NKVD ir NKGB miesto skyriaus suderinimo; pagal "SMERŠ" liniją kalbėsiu su generolu leitenantu drg. ZELENINYM.

Pasirašė RADIONOV

Perdavė OGNEV

Priėmė GOLDŠTEIN

44. 12. 26 5.00.

Rezoliucija: Drg. Gusevui. Parašyti vi-
siem šiem organams laišką, kad jie suderin-
tų operacijas su vietiniais NKVD–NKGB or-
ganais. XII. 28 (parašas)

Rezoliucija: Į Kauno apskrities lit. bylą
(*Viena neįskaitoma rezoliucija - D.J.*)

*LYA, f K-1, ap. 3, b. 964, l. 216-217. Mašinraštis. Vers-
ta iš rusų kalbos.*

Dokumentas įrodo, jog areštus vienu metu vykdė per
11 saugumo padalinių, ypač siautėjo SMERŠ skyriai ir po-
skyriai.

Dokumente minimas Arlauskas, kurį ketinta suim-
ti, buvo Geležinio Vilko rinktinės vadas Alfonsas Arlaus-
kas, žuvęs 1945 vasario 26 d., vienas pirmųjų partizani-
nio judėjimo organizatorių Kauno ir Marijampolės ap-
skrityse. Nepavykus jo suimti, buvo suimtas jo tėvas ir
kaimynas.

**18. LSSR NKGB Kauno miesto skyriaus viršinini-
ko pplk. V. Voroncovo 1945 m. kovo 6 d. spec. prane-
šimas LSSR NKGB komisarui A. Guzevičiui apie
SMERŠ siautėjimus Kaune**

VISIŠKAI SLAPTAI
TIKTAI ASMENIŠKAI

LSSR VALSTYBĖS SAUGUMO
LIAUDIES KOMISARUI
VALSTYBĖS SAUGUMO KOMISARUI
draugui GUZEVIČIUI

S P E C P R A N E Š I M A S

Apie "Smerš" organų masinius lietuvių išvežimus iš Kauno m. ir jo apylinkių į lagerius

1945 metų sausio ir vasario mėnesiais iš vietinių organizacijų pradėjo sklisti gandai apie kažkokių tai organų vykdomas masines operacijas Kauno m., tame tarpe minėta apie 20 studentų areštą ir mašina išvežtus 18-20 darbininkų iš "Maisto" kombinato.

Vasario 15-17 Kauno garnizono kontržvalgybos "Smerš" skyriaus viršininkas pagal VČ iš mano kabineto pranešinėjo "Smerš" vyr. valdybos virš. ABAKUMOVUI apie kelių mašinų su areštuotaisiais išsiuntimą, prie to iš jo pokalbio telefonu aš išgirdau skaičių "500", neva jau anksčiau išsiųstų areštuotų ar Kauno garnizono "Smerš" sulaikytųjų.

1945 metų vasario 18 mano buvo gauta 2 medinės lentelės, apsuktos 3 rašteliais ir 5 rublių vertės popierine pinigine kupiūra, surištas špagatu, rastos už tilto apie Kauno m. (*pridedama*) (*rašteliai nepublikuojami – D.J.*)

Iš šių raštelių matosi, kad visa eilė lietuvių buvo sulaikyta Kauno m. ir vasario 8 nusiųsti į Instenburgą (Rytų Prūsija), iš kur vasario 15-16 juos "išvežė į Sibirą".

Rašteliuose išvardijamos lietuvių pavardės su antisovietiniu šūkiu plačiai tarp lietuvių publikuoti duomenis apie

rašteluose išvardytų asmenų išvežimą į Sibirą.

1945 m. vasario 20 pokalbyje su Kauno garnizono "Smerš" darbuotoju ONEGINU aš nu-
stačiau: Kauno m., jo apylinkėse ir Mari-
jampolės m. "Smerš" organai vykdo lietuvių
sulaikymus be prokuroro sankcijos ir be pa-
tikrinimo teritorinių organų įskaitoje, prie
to sulaikytieji sodinami į specialiai į Kauno
m. iš Instenburgo m. atsiųstas mašinas ir
siunčiami į Rytų Prūsiją, iš kur sodinami
į vagonus ir siunčiami į SSRS NKVD lagerį
Kalinino m.

Su tikslu patikrinti šiuos duomenis,
aš padariau užklausimą į Kauno garnizono
"Smerš" kontržvalgybos skyrių dėl raš-
telyje (aptikto už tilto) išvardintų as-
menų pavardžių patikrinimo ir kovo 5 ga-
vau atsakymą, kad šie žmonės 1945 metų
vasario mėnesį garnizono "Smerš" kontr-
žvalgybos skyriaus suimti. (*Atsakymas
pridedamas*). (*Atsakymas nepublikuoja-
mas — D.J.*)

Turint omenyje, kad teritoriniuose or-
ganuose nėra aukštesnių instancijų įga-
lijimų dėl lietuvių arešto be prokuroro
sankcijos ir jų nusiuntimo koku nors kri-
minalu į SSRS NKVD lagerį, aš manau, kad
šiuo atveju turima kažkokia stambi sa-
vivalė ir piktnaudžiavimas iš "Smerš" or-
ganų pusės, nes kitu atveju valstybės sau-
gumo teritoriniai organai turi būti vyk-
domų masinių operacijų kurse jų aptar-

naujamose teritorijose.

Be to, "Smerš" organai, nebūdami pilnai orientyruoti apie kontrrevoliucinio pogrindžio veiklą Lietuvos SSR, gali padaryti daug didelių politinių klaidų su pasekmėmis, kurias teritoriniams organams bus labai sunku sutvarkyti.

PRIEDAS - pagal tekstą (*nepublikuojamas - D.J.*)

LIET.SSR NKGB KAUNO MIESTO SKYRIAUS

VIRŠININKAS VALSTYBĖS SAUGUMO

PAPULKININKIS

(VORONCOV)

(parašas)

1945 metų kovo "6"

Kauno m.

Rezoliucija: Zenikinui. Saugoti pake-
te, Kauno stebėjimo byloje 17/V.

(Viena rezoliucija neįskaitoma.)

*LYA,f K-l, ap. 3, b. 989, l. 303-304. Mašinraštis. Vers-
ta iš rusų kalbos.*

Tai dar vienas dokumentas, liudijantis SMERŠ
savivalę.

Lietuvos partizanai Kaune ir sovietinio saugumo veikla prieš juos

Partizanų atsišaukimai ir kiti dokumentai

19. LSSR NKGB Kauno miesto skyriaus viršininko plk. V. Voroncovo 1945 m. raštas LSSR NKGB komisarui A. Guzevičiui

Perduota per VČ
Visiškai slapta

LIETUVOS SSR NKGB
VALSTYBĖS SAUGUMO KOMISARUI
drg. GUZEVIČIUI

Š. m. gegužės 31 Kauno m. Šančių rajone netoli liejyklos fabriko, aptiktas lapelis tokio turinio:

LIETUVIAI,

kova tarp barbarų baigėsi. Tik tikram lietuviui mažai džiaugsmo. Mums lietuviams dar prisieis paaukoti daug aukų ant tėvynės altoriaus, kol mes nepasieksime nepriklausomos demokratinės Lietuvos. Nepasiduosime raudonųjų banditų platinamiems gandams, sutvirtinsim savo morale, tik pasitikėjimas savimi atneš mums laisvę.

Lietuva buvo ir bus, tik kantrybės ir sulauksime tikrojo lietuviškojo džiaugsmo. Raudonieji plėšikai čia nešeimininkaus.

Artėja lemtingas momentas ir mūsų tautą ištiks kitas likimas. Lauksim tik signalo ir tada – visi už ginklo. Tegul grįžta jie į savo prisikentėjusią motinėlę Rusiją.

Dabar atėjo valanda visoms srovėms eiti vienu keliu ir parodyti tautinę vienybę.

Saugokitės išdavikų ir provokatorių, tautai reikės visų jėgų. Svarbu, kad jie dabar karo metu nesutirptų, neišsivaikščiotų.

Lietuvi, laisvės varpas šaukia į kovą. Drąsa, ištvermė ir meilė tėvynei tegul vadovauja mums.

Tegyvuoja nepriklausoma Lietuva.

Žalias Velnias

Lapelio tekstas išspausdintas rašomąja mašinėle ant ketvirtinio languoto popieriaus.

Kaip Jums anksčiau pranešta, šiame rajone š. m. V.19 buvo aptiktas lapelis taip pat su "Žalio Velnio" parašu. Bet kito šrifto rašomąja mašinėle.

Vykdom tyrimą.

VORONCOV

perdavė ats. budėtojas PERKULINOV
priėmė ats. budėtojas MEŠČIORSKIJ
45 m. VI. 2 10.40.
Rezoliucija: drg. Zeniakin

LYA,f K-I, ap. 3, b. 989, l. 243. Mašinraštis. Versta iš rusų kalbos.

20. Didžiosios Kovos apygardos partizanų atsišaukimas, rastas Kauno mieste

BROLIAI IR SESERYS
LIETUVIAI!

Bolševikinė okupacinė valdžia Lietuvoje pradėjo rinkti "dėkingumo" parašus bu-deliui STALINUI už išvadavimą "su prašymu ir toliau laikyti globoje".

LIETUVIAI, nepasiduokit bolševikiškai propagandai!

Nepasirašykite, kas myli Lietuvą! Vyki-te lauk apgavikus!

Išlaisvinimo valanda arti!

Būkite budrūs !

Tas nevertas laisvės, kas jos negina !

"Žalias velnias"

D K R vadas

Tikra: Vertė (PERELYTĖ)

(parašas)

45 metų VII.16

Šis lapelis buvo rastas 1945 m. liepos 15 d. Žaliakalnyje. Jo autorystė priklauso Didžiosios Kovos apygardos partizanams, kuriems vadovavo Jonas Misiūnas-Žalias Velnias.

21. Algimanto apygardos partizanų 1945 m. lapkričio 1 d. įsakymas dėl rinktinės kūrimo Kauno mieste

Vertimas iš lietuvių kalbos

Kauno miestas

1945 metų lapkričio 1 d.

"Algimanto" apygarda

ĮSAKYMAS Nr.1

Kauno m. sudaro Rinktinę Apygardos teisėmis

Kauno apskrityje veikiantys būriai tiesiogiai paklūsta Kauno Rinktinei.

Naujų būrių vadų vietas įsakau užimti pagal vyresnį karinį laipsnį.

Būrių skaičius ir vieta nenustatoma, bet geriau prisilaikyti apskrities ribų ir vengti susiskaldymo į mažus būrius.

Būrių buvimo vietų nustato pats būrio vadas, turėdamas omenyje vietų, padėtį ir pavojingumą.

Artimiausiu metu būrių vadai užmezga ryšį su rinktine ir praneš būrių vadų slapyvardžius, būrių pavadinimus, apytikslę vietų ir apytikslį žmonių skaičių.

Tolesnius įsakymus ir nurodymus duosiu tuomet, kada bus galutinai užmegztas ryšys.

Šį įsakymą įsakau paskelbti pavaldžioms dalims (vadams skubiai vykdyti ir laikyti paslapyje).

Laikinai vykdančias rinktinės

Vado pareigas:

Adjutantas /STRAZDAS/

Išvertė iš lietuvių: /NKGB Kauno m. skyriaus operigaliotinis

j.leitenantas /Bieliauskas/

(parašas)

LYA, f K-1, ap. 3, b. 1001, l. 45. Mašinraštis. Versta iš rusų kalbos.

22. Algimanto apygardos partizanų įsakymas dėl rinktinės kūrimo Kauno mieste

Kaunas, 1945 m. lapkričio mėn. 1 d.

Algimanto Apygarda

Įsakymas Nr.1

Pagal vyriausiojo štabo Viršininko parėdymų, Kauno, Raseinių ir Kėdainių apskritys įeina į Algimanto apygardos sudėtį.

Kauno miestas sudaro rinktinę apygardos teisėmis.

Kauno apskrityje veikiantieji būriai tiesioginiai priklauso Kauno Rinktinei.

Raseinių ir Kėdainių apskrityse veikiantiems daliniams įsakau sudaryti atskiras rinktines.

Rinktinių vadų vietas įsakau užimti pagal karinio laipsnio vyresniškumą /priimant dėmesin sugebėjimus/.

Rinktinių skaičius ir vietos nenustatomos, bet patariama prisilaikyti savo apskričių ir vengti skaldymosi į mažesnes rinktines.

Rinktinės vietoves nustato pats rinktinės vadas, turėdamas galvoje vietovę, aplinkybes ir pavojus.

Rinktinėje būrių skaičius ir vietovės nenustatomos.

Kuo artimiausiu laiku būrių vadai sudaro ryšį su atitinkamomis rinktinėmis, pranešdami būrių vadų slapyvardes, apytikrų žmonių skaičių.

Rinktinių vadai sudaro ryšį su apygardos vadu, pranešdami rinktinės pavadinimą, rinktinės vado slapyvardę, apytikrą vietovę, rinktinei priklausančių būrių skaičių ir apytikrų žmonių skaičių.

Tolimesnius įsakymus bei nurodymus duosiu, kai bus sudarytas galutinis ryšys.

Šį įsakymą įsakau paskelbti priklausančioms daliniams, kuo griežčiausiai vykdyti ir laikyti paslapyje.

Laikinai einąs rinktinės Vado pareigas
Adjutantas Strazdas (parašas)

LYA, f. K-1, ap. 3, b. 1000, L 14-1. Mašinraštis.

1945 rudenį suorganizuota Lietuvos išlaisvinimo taryba nutarė įkurti rinktinę Kauno mieste ir siekti suvienyti partizaninį judėjimą, koordinuoti, veiklą. Bet tą pačių metų rudenį daugelis rinktinės narių buvo su-

Algimanto apygardos antspaudas

sekti, suimti bei nuteisti kalėti.

Slapyvardžiu Strazdas pasirašė Alfonsas Kryžavičius (1915-1947). Jis kartu su Juozu Danskevičiumi, Antanu Gedvilą, Zigmą Matusevičiumi nuteisti kalėti po 20 metų. Kiti bendrabyliai nuteisti kalėti trumpesnę laiką. A. Kryžavičius žuvo lageryje.

23. Partizanų įsakymas dėl rinkimų, rastas Kauno mieste ant namo tvoros

Versta iš lietuvių kalbos

ĮSAKYMAS

Lietuvių partizanų štabo "N" būrio
visiems gyventojams

Nr. 36

/Apie okupantų rinkimų organizavimą Lietuvoje 1947 metų vasario 9/

Lietuvos okupantai, t.y. bolševikai, paskelbė, kad 47. II. 9 bus rinkimai į "LTSR Aukščiausiąją Tarybą". Lietuvių tauta negali sutikti, kad okupantai, jėga okupavę mūsų šalį, čia galėtų daryti įvairius rinkimus. Kol mūsų šalyje yra svetima kariuomenė, policija ir administracija, – jokių laisvų rinkimų negali būti. Bolševikinė valdžia Lietuvoje yra neteisėta, jos veikla lietuvių tautai yra nepalanki.

Praeiti rinkimai /46. II. 10/ parodė, kad bolševikai visus rinkimų duomenis padirbo. Okupantai dar kartą ruošiasi organizuoti neteisėtus rinkimus ir paskelbti pasauliui "mūsų tautos valią".

Kokie rinkimai dabar prieš mūsų akis, mes jau matome iš paskelbtų rinkimų nuostatų.

Kandidatus į deputatus siūlyti ir rinkimų komisijas sudaryti turi teisę tik komunistų partija ir jai priklausančios organizacijos. O rinkti valdžią lietuviams gali atvykti didelis kiekis rusų, baškių, kalmukų ir kitų azijatų, todėl kad 9-asis straipsnis sako: "Sajunginių respublikų piliečiai turi pilną teisę Lietuvos TSR teritorijoje balsuoti, rinkti ir būti išrinkti į Liet. TSR Aukščiausiąją Tarybą vienodomis teisėmis su Liet. SSR piliečiais". Pasaulyje tokių rinkimų dar nebuvo. Melas ir apgaulė – tai prigimtinis bolševikų dalykas, o mes lietuviai turime, kiek galime, priešintis, kad netaptume bolševikinės

propagandos instrumentu, kuri apgaudinėja kitas šalis.

Visos tautos vardu lietuvių partizanai pareiškia protestą prieš okupantų organizuojamą rinkimų komedią. Protestuoja prieš lietuvių tautos apgaulę ir protestuoja prieš terorą ir grasinimus, kuriuos naudoja okupantai šių rinkimų laiku.

Lietuvių partizanai šiuo momentu tik vieni, kurie saugo ir vykdo lietuvių tautos valią ir vykdys pačias griežčiausias priemonės, kas pabandys apgaudinėti lietuvių tautos valią.

Nutraukt visus priešų planus. Lietuvių partizanų "N" būrio štabas kviečia visus lietuvius į vienybę ir įsako:

1 / Nedalyvauti priešrinkiminiame darbe /nesudarinėti sąrašų/.

2 /Neagituoti – nei žodžiu ir ne kitaip, kad balsuotų.

3 /Neiti į rinkimų mitingus.

4 /Nedalyvauti rinkimų komisijose.

5 N e b a l s u o t i !

Kas neklausys šio įsakymo, bus atiduotas partizanų karo lauko teismui, o jo nuosprendžius mes įvykdysime.

LIETUVIŲ PARTIZANŲ "N" BŪRIO ŠTABAS

Išvertė: MVD Kauno m. skyriaus OBB vertėjas

(Parašas) /BARTKEVIČIUS/

LYA,f K-I, ap. 3, b. 1007, l. 86-86 II pusė. Mašinraštis. Versta iš rusų kalbos.

Šis dokumentas į rinkimus leidžia pažvelgti iš Lietuvos partizanų pusės. Partizanai, laikydami rinkimus neteisėtais, nuolat ragino jiems priešintis, boikotuoti sovietų valdžios surežisuotus rinkimų renginius ir patį balsavimą.

Sovietinio saugumo kova prieš partizanus

24. LSSR NKVD Kauno miesto viršininko N. Serebriakovo 1945 m. rugsėjo 4 d. specialus pranešimas LSSR NKVD komisarui J. Bartašiūnui apie suimtus partizanus Kauno apylinkėse

Visiškai slaptai

LSSR VIDAUS REIKALŲ LIAUDIES KOMISARUI
GENEROLUI MAJORUI
drg.BARTAŠIŪNUI

Vilniaus m.

S P E C P R A N E Š I M A S

Agentūrinės medžiagos realizacijos rezultate 1945 rugsėjo 4 Kauno miesto teritorijoje, 9–10 fortų rajone, NKVD Kauno miesto skyrius likvidavo ginkluotą banditinę grupę iš 7 žmonių:

1. MICHALKEVIČIUS Pranas Antanas, 1905 metų gimimo, kilęs iš Rokiškio apskrities, lietuvis, SSRS pilietis, nepartinis, raštingas, vedęs, Kauno apskrities Lapių valsčiaus Lipkuvos k. gyventojas;

2. BOSAS Vytautas Stasys, 1929 metų gimimo, kilęs iš Kauno Šančių, Vėjo gt. 41, lietuvis, SSRS pilietis, nepartinis, raštingas, viengungis, niekur nedirba,

Kauno m. Vėjo gt. 41 gyventojas;

3. GILEVIČIUS Alfredas Leonas, 1929 metų gimimo, kilęs iš Kauno m., lietuvis, SSRS pilietis, nepartinis, be pastovaus užsiėmimo, viengungis, Kauno m. Vilijampolės Pylimo gt. Nr.9 gyventojas;

4. MICHALKEVIČIUS Bronius, Petro sūnus, 1929 metų gimimo, kilęs iš Rokiškio apskrities, lietuvis, SSRS pilietis, nepartinis, be pastovaus užsiėmimo, Kauno apskrities Linkuvos k. gyventojas;

5.STRUMILA Bronius, Petro sūnus, 1927 metų gimimo, kilęs iš Kauno m., lietuvis, SSRS pilietis, viengungis, nepartinis, be pastovaus užsiėmimo, raštingas, Kauno apskrities Maironių k. gyventojas;

6.ŽOLNIKA Petras Filypas, 1910 metų gimimo, kilęs iš Omsko srities, rusas, SSRS pilietis, nepartinis, raštingas, viengungis, be pastovaus užsiėmimo, Kauno m. Gardino gt. 52-2 gyventojas;

7.STRUMILA Petras Petras, 1923 metų gimimo, kilęs iš Kauno m., lietuvis, SSRS pilietis, nepartinis, raštingas, be pastovaus užsiėmimo, Kauno apskrities Maironių k. gyventojas;

Sulaikant banditus paimta: šautuvų - 3, koviniai šoviniai, kinžalai ir bunkeryje, kur slėpėsi, daug priplėšto turto. Sulaukiant nesipriešino.

Išankstiniu tyrimu nustatyta:

1945 sausio mėn. STRUMILA Petras dezertyravo iš Raudonosios Armijos ir įstojo į

vieną iš gaujų, veikiančių Kauno apskrities teritorijoje.

Š. m. balandžio mėnesį STRUMILA laisvoriškai atvyko į NKVD organus, bet ginklo neatidavė. Gavęs dokumentą apie legalizavimą, 1945 metų birželio mėnesį Kauno mieste STRUMILA organizavo gaują iš aukščiau išvardytų asmenų, apsiginklavo ir prisiimdami NKVD darbuotojais, pradėjo plėškauti turta iš taikios darbo valstietijos Kauno m. apylinkėse.

Vykdydama plėšimus gauja terorizavo gyventojus ir prie mažiausio pasipriešinimo imdavo ginklą ir primušdavo piliečius.

Vien tik per 1945 metų rugpjūčio mėn. gauja įvykdė tris stambius apiplėšimus bendra priplėšimo kaina 100.000 rublių.

Dalis priplėšto turto mūsų paimita ir grąžinta nukentėjusiems.

Pagal turimus dar nepatvirtintus duomenis matosi, kad minėta gauja vykdė plėšimus su tikslu paruošti banditams žiemai rūbus.

Tyrimą vykdom dėl atskleidimo jų priklausymo didesnėms, stambesnėms banditinėms formuotėms ir kontrrevoliuciniam po grindžiui. Aiškinamės kitus dalyvus.

NKVD KAUNO MIESTO SKYRIAUS VIRŠININKAS
PAPULKININKIS /SEREBRIAKOV/

(parašas)

NKVD KAUNO MIESTO SKYRIAUS OBB VIRŠ.

J.LEITENANTAS /LOSEV/

(parašas)

1945 rugsėjo "4"

Nr. 41/2322

Kauno m.

Rezoliucija: drg. Sokolovui (*parašas ne-
įskaitomas*) .

*LYA, f K-I, ap. 3, b. 967, l. 40-42. Mašinraštis. Versta
iš rusų kalbos.*

**25. LSSR NKVD Kauno miesto viršininko N. Se-
rebriakovo 1945 m. spalio 31 d. ataskaita apie parti-
zanų teismą Kaune**

(...)

1945 spalio 28 Kauno m. Profsąjungų na-
muose buvo organizuotas parodomasis teismo
procesas.

Kaltinamuosius teisė NKVD Lietuvos apy-
gardos karinio tribunolo išvažiuojamoji se-
sija pirmininkaujant justicijos kapitonui
drg. LEBEDEVUI.

Parodomajame procese dalyvavo iš pilie-
čių maždaug 500–600 žmonių.

Procesas praėjo pakankamai aktyviai ir
tęsėsi šešias valandas, dalyvaujantys klausė
bylą su dideliu dėmesiu.

Kaltinamuosius Karinis tribunolas nu-
teisė :

1. STRUMILĄ Petrą – sušaudyti.
2. STRUMILĄ Bronių ir
3. SLAPŠĮ Petrą po 15 metų katorginių darbų
kiekvieną.

Po proceso iš karto buvo organizuoti pasisakymai: VLKJS miesto komiteto atstovo ir vieno iš legalizavusiųjų, buv. dezertyro iš Raudonosios Armijos, GRAJAUSKO Igno, Antano sūnaus, 1916 metų gimimo, legalizuojantis atidavusį šautuvų ir 60 kovinių šovinių prie jo.

GRAJAUSKAS kalbėdamas pasakojo susirinkusiems, kaip jis slėpėsi apkvailintas voikiškai-lietuviškų nacionalistų propagandos, kad legalizuojantis atidavė ginklą ir dabar įsidarbino ir laisvai gyvena namie.

NKVD KAUNO MIESTO SKYRIAUS VIRŠININKAS
PAPULKININKIS /SEREBRIAKOV/

(parašas)

1945 spalio "31"

Nr. 41/3262

Kauno m.

LYA, f K-l, ap. 3, b. 967, l. 52-53. Mašinraštis. Versta iš rusų kalbos.

Iš dokumentų matome, kad sovietiniai saugumiečiai ne tik siekė suimti ir nuteisti pasipriešinusiuosius, bet ir viešame renginyje (surežisuotame teismo procese) juos pasmerkti. Tuo siekta propagandinio efekto.

P. Strumilai aukščiausioji bausmė pakeista dvidešimt metų katorgos.

26. MGB Marijampolės apskrities 1947 m. rugsėjo 25 d. pažyma apie Tauro apygardos Birutės rinktinės štabo sunaikinimą

Visiškai slapta

P a ž y m a

Pagal 1947. IX. 25 operatyvinę
suvestinę nr.198

IX. 24 MGB Marijampolės apskrities skyriaus operatyvinė-karinė grupė, pagal Kaune areštuoto "Birutės" brigados štabo viršininko, jis ir "Tauro" apygardos seržantų rengimo mokyklos viršininkas, Jakštavičiaus, slapyvardis "Katinas", parodymus Veiverių k., tame pačiame valsčiuje, buvo įvykdyta operacija. Rezultate: gaujos rėmėjo Daunoro name, aptiktas ir pilnai likviduotas "Birutės" brigados štabas, slėpėsis bunkeryje.

Ginkluotai pasipriešinę užmušti:

"Tauro" apygardos "Birutės" brigados vadas "Ambo", turintis kapitono laipsnį.

"Birutės" brigados štabo žvalgybos skyriaus viršininkas, slapyvardžiu "Stepas", vokiečių parašiutininkas, turintis vyresniojo leitenanto laipsnį.

"Birutės" brigados štabo ūkio skyriaus viršininkas "Meška", turintis leitenanto laipsnį.

Brigados štabo adjutantas Veruna Antanas, 22 metų, slapyvardžiu Vaizdila, turintis leitenanto laipsnį.

"Birutės" brigados banditinės kuopos vadas – buožė Leikevičius Adolfas, slapyvardžiu "Švyturys", turintis vyresniojo

leitenanto laipsnį.

"Tauro" apygardos štabo kapelionas Lelešius Justinas, 35 metų, slapyvardžiu Grafas, kuris laikytas užmuštu š. m. liepos 30, likviduojant banditinę grupę Marijampolės apskrityje. Tada Lelešius banditų atpažintas neteisingai.

Bunkeryje paimta 3 automatai, 4 šautuvai, 6 pistoletai, 600 šovinių, žiūronai, rašomoji mašinėlė ir brigados operatyviniai dokumentai.

Apskrities 1 skyriaus 2-ojo poskyrio operatyvinis įgaliotinis

Tikra

Vyr.leitenantas Kolesnikov (parašas)

LYA, f. K-I, ap. 3, b. 193, l. 31. Rankraštis. Versta iš rusų kalbos.

*Tauro apygardos Birutės brigados vadas
Jonas Bulota-Anbo*

1947 m. rugsėjo 24 d. apsupus partizanų ryšininko Kazimiero Daunoro sodyboje esantį Birutės rinktinės būrio bunkerį žuvo Tauro apygardos kapelionas Justinas Lelešius-Grafas, rinktinės vadas Jonas Bulota-Anbo, rinktinės Ūkio skyriaus viršininkas Antanas Čepeliauskas-Meška, rinktinės Žvalgybos skyriaus viršininkas Jonas Čižeika-Stepas, Stasys Mačiuta-Vaidila ir 3-iosios kuopos vadas Antanas Petkevičius-Svyturys. MGB dar neturėjo tikslių duomenų apie žuvusius kovotojus, todėl dokumente netiksliai ir iškraipytai nurodytos pavardės ir slapyvardžiai.

J.Lukša knygoje „Partizanai“ nurodo, jog bunkeris buvo dešifruotas atsitiktinai, nors iš tikrųjų duomenys apie jį gauti tardant suimtą partizaną S.Jakštavičių-Katiną.

Birutės rinktinė buvo skirta veikti Kauno mieste ir apylinkėse. Žuvus štabo kovotojams, rinktinės veikla kurį laiką dar nenutrūko.

27. LSSR MGB ministro gen. mjr. Kapralovo 1947 m. gruodžio 6 d. raštas LSSR MGB Kauno skyriaus viršininkui plk. I. Rudyko dėl poskyrio įkūrimo kovai su partizanais

Visiškai slaptai

LSSR MGB KAUNO SKYRIAUS VIRŠININKUI

PULKININKUI drg. RUDYKO

Kauno m.

Duodant ypatingą reikšmę agentūrinėms-operatyvinėms priemonėms suaktyvinant nacionalistinio pogrindžio vadovaujančių grandžių tyrimą, SSRS MGB 1947. X. 23 įsakymu Nr.00632 patvirtino organizavimą prie LSSR MGB 2N valdybos 1 skyriaus papildomų

astuonių operatyvinių poskyrių dėl betarpiško agentūrinio tyrimo ir banditinių apygardų likvidavimo. Šie poskyriai bus MGB apskričių skyriuose, žinybinėje teritorijoje, kuriuose daugiausiai slepiasi apygardų štabai.

Dėl "TAURO" apygardos štabo ištyrimo ir likvidacijos, LSSR MGB sukūrė 4 poskyrį.

Pasėkoje to, kad Kaunas yra nacionalistinių elementų koncentracijos vieta, kurie kartu su "TAURO" apygardos štabu ne kartą kūrė pagrindžio centrus vadovavimui visoms antisovietinėms organizacijoms ir gaujoms respublikoje /VLIK, BLDS ir kt./, o taip pat atsižvelgiant, kad šios apygardos štabas ilgą laiką dislokavosi Kauno m. priemiesčiuose ir kad jo vadovai turi plačius ryšius šiame mieste, laikome tikslinga 4 poskyrį patalpinti Jūsų skyriuje.

Visą agentūrinį-operatyvinį darbą poskyrio aparatas dirbs pagal planus, patvirtintus Valstybės saugumo ministerijos, koordinuojant priemones su Jūsų ir kitais MGB apskričių skyriais.

Todėl siūlau teikti pagalbą 4 poskyriui, jo darbe likviduojant apygardos štabus, suderinti su juo Jūsų vykdomas priemones dėl šio štabo, turint omenyje kuo greitesnio bendro tikslo pasiekimo – "TAURO" apygardos štabo ir jo vadovaujamų banditinių formuočių likvidavimo.

Dėl nurodyto poskyrio darbo prašau duoti tris darbo kabinetus ir teikti pagalbą

jų apstatymui.

Dėl apygardos štabo likvidavimo bus išsiųsti papildomi nurodymai.

EINANTIS LIET.SSR VALSTYBĖS SAUGUMO
MINISTRO PAREIGAS
GENEROLAS - MAJORAS /KAPRALOV/

3/1/00/617
1947 gruodžio "6"
Vilniaus m.

LYA, f K-I, ap. 3, b. 193, l. 153. Mašinraštis. Versta iš rusų kalbos.

Šis dokumentas dar kartą paliudija Kauno svarbą pokario rezistencijos laikotarpiu. Kovai su Lietuvos partizanais šiame mieste įkurtas dar vienas skyrius.

28. MGB Kauno miesto skyriaus 1947 m. gruodžio mėnesio pažyma-planas apie legendinės žvalgybinės grupės sukūrimą Kauno mieste ir ryšių nustatymą su Lietuvos partizanų apygardomis

Visiškai slaptai

PAŽYMA-PPLANAS
Pagal agentūrinę bylą "ŠTAB"

Nuo 1946 metų antros pusės banditinių sukilėlių pogrindžio tarpe matosi apsiėjimo, vieno vadovaujančio centro /"TAURO" apygarda - VLIK/ sukūrimo tendencijos. Šios

tendencijos sustiprėjo 1947 metų pradžioje ir privedė prie taip vadinamo BDPS-BDLS prezidiumo susikūrimo.

Taip pat žymiai sustiprėjo banditinių sukilėlių apygardų siekiai sustiprinti ir praplėsti turimus ryšius su antisovietiniu elementu, gyvenančiu Kaune, duodant ypatingą reikšmę šiam miestui, kaip buvusiam buržuazinės Lietuvos politiniam-administraciniam centrui, iš kur galima imti vadovaujančius kadrus banditinių sukilėlių formuotėms .

Sekant tuo, Lietuvos SSR valstybės saugumo ministras generolas majoras drg. Jefimovas davė užduotį MGB Kauno skyriui:

Organizuoti ir plačiai paskleisti agentūrinį darbą tarp Kauno miesto banditinių sukilėlių apygardų.

a/ Įskverbti agentūrą į banditinių sukilėlių vadovaujančias grandis su tikslu jas ištirti, suskaldyti ir likviduoti.

b/ Nustatinėti, aktyviai tirti ir likviduoti banditinių sukilėlių bazes Kaune.

c/ Likviduoti pačiame mieste esančias antisovietines organizacijas ir sukurti sąlygas, išspėjančias apie naujų atsiradimą.

d/ Neleisti banditinių sukilėlių apygardų vadovaujamų grandžių papildymo antisovietiniu elementu iš buvusių buržuazinių polit. partijų aktyvių narių, buv. karininkų ir "buvusių" žmonių, gyvenančių Kauno mieste.

Dėl šių užduočių įvykdymo labiausiai

gambiausiai ir aktyviai veikiančiais agentūrai pagal būtinybę kuriamos specialios užduotys, su legenda apie giliai užsikonspiravusios ir neskaitlingos pagal sudėtį organizacijos buvimą Kauno mieste, kurios nariai dirba žvalgybinį darbą, tiria lietuvių "autoritetų" elgesį, seka juos su tikslu ištirti kandidatus būsimai Lietuvos vyriausybei, ruošiasi valdžios užėmimui.

Šiame plane naudojama agentūra nustatė ryšį su banditinėmis formuotėmis, užčiuopė jų bazes Kauno mieste ir davė galimybę likviduoti eilę buvusių banditinių sukilėlių formuočių.

Kauno mieste buvo likviduotos:

- a/ "BDPS" - "BDLS" Prezidiumą,
- b/ "TAURO" apygardos "BIRUTĖS" kuopą,
- c/ "LLA" Kauno štabą,
- d/ "SANTAKOS" brigadą,
- e/ "ALGIMANTO" apygardos sukilėlių

bazę.

Rezultate įvykdytų agentūrinių-operatyvinių priemonių, likviduojant aukščiau išvardytas organizacijas, susikūrė tokia padėtis.

"DAINAVOS" apygarda

Š. m. birželyje agentas "ANTRAS" nustatė ryšį su "DAINAVOS" banditinių sukilėlių (*batalionu – užrašyta ranka dokumente – D.J.*) apygardos vadu, veikiančiu Vilniuje, LAUKAIČIU.

Rezultate įvykdytų agentūrinių-operatyvinių priemonių, naudojant legendą apie žvalgybinės organizacijos buvimą Kaune, pavyko pervežti LAUKAITĮ į Kauno m. ir patalpinti jį agento "RAMUTIS" bute /"RAMUTIS" naudojamas tamsoje/.

Nustačius per jį kontaktus su "DAINAVOS" apygarda, pasėjo su šios apygardos vadovybės pritarimu jis atitrauktas nuo darbo ir visi jo ryšiai mūsų buvo perimti.

Laukaitis perdavė vadovavimą sukilėlių batalionui, veikiančiam Vilniaus m., mūsų agentui "KLIUČ". Paskutinis perdavė asmeninę bataliono sudėtį ryšiui su savo "pavaduotoju" – LSSR MGB agentui.

Agentas "ANTRAS" priėmė nuo Laukaitio visus konspiracinius "DAINAVOS" apygardos butus Kauno m., nustatė asmeninius kontaktus su jų laikytojais, su ryšininkais ir Kaune nusėdusiais šios apygardos banditais.

Taip pat nustatytas ryšys su apygardos žvalgybos viršininko "GANDRAS" patikimu asmeniu, Kauno daržininkystės technikumui studentui "BALANDŽIUI", dirbančiu kontakte su teroristine "TAURO" apygardos grupe.

Laukaitis perdavė agentui "ANTRAS" visus ryšius su "DAINAVOS" apygardos vadovybe. Per "DAINAVOS" apygardos ryšininkus Kauno, Prienų miestuose ir Alytaus apskrityje agentas "ANTRAS" nustatė kontaktus ir asmeninę pažintį su apygardos vado pavaduo-

toju žvalgybai "GANDRU" /užmuštas š. m. spal-lyje/ ir nauju žvalgybos vadovu_____ (nėra įrašyta - D.J.), su banditinės apygardos šiaurinės dalies vadu "AŽUOLINIU" ir su ei-le kitų šios apygardos banditų,- 25-30 žmo-nėmis .

"TAURO" apygarda

Š. m. birželio mėnesį į agentūrinį ty-rimą buvo paimta "TAURO" apygardos ryši-ninkė Natalija Gudužytė, slapyvardžiu Ži-buoklė .

Su tikslu nustatyti per ją ryšį su apy-gardos vadovybe, prie jos pristatytas agen-tas "ANTRAS", kaip esančios Kauno mieste antisovietinės žvalgybinės organizacijos dalyvis.

Š.m. rugpjūčio mėnesį Kauno mieste pas agentą atvyko "TAURO" apygardos ryšinin-kas su apygardos vadovybės pasiūlymu nu-statyti su juo kontaktą ir dėl šio tikslo nuvykti į Marijampolės apskrities Kal-varijos m. rajoną. Į Kalvariją pasiūs-tas per agentą tamsoje naudojamas "ANT-ANAS" /patikimas agento asmuo/. Pasku-tinis buvo Gudonytės priimtas, bet "TAU-RO" apygardos vadovybė atsisakė nuo su-sitikimo su juo.

Š. m. rugpjūčio mėnesį Gudonytė vėl ap-lankė agentą "ANTRAS" ir pasiūlė surišti jį su naujai sukurtos "TAURO" apygardos "KEŠ-TUČIO" brigados štabo viršininku.

Agentas "ANTRAS" nustatė ryšį laiškais su Leonavičiumi.

Kauno mieste agentas "ANTRAS" nustatė ryšį su teroristinės grupės vadovu Juozu Baščinsku, slapyvardžiu "VYTURĖLIS".

Agentas išaiškino, kad Kauno priemiestyje veikia kelios tokios teroristinės grupės, sujungtos į kuopą, kurios veiklai betarpiškai vadovauja "MAŽYTIS" – apygardos vado "ŽVEJO" asmeninis adjutantas.

Dėl išttyrimo į nurodytą grupę buvo tamsoje įvestas agentas "LIUDAS". Atvirame pokalbyje su agentu Baščinskas papasakojo jam, kad po nustatyto ryšio su Kauno žvalgybinės grupės atstovu /mūsų agentas "ANTRAS"/ ir ataskaitos apie tai "MAŽYČIUI", nuo paskutinio gautas įsakymas įvilioti "atstovą" į mišką ir sunaikinti. Minėtas įsakymas buvo apygardos vado "ŽVEJO" atšauktas, kuris neva pasakė, kad apie žvalgybinės organizacijos buvimą Kaune girdi antrą kartą. "ŽVEJAS" pasiūlė stebėti "atstovą" ir kruopščiai patikrinti jį.

Agento "ANTRAS" patikrinimas davė mums teigiamus rezultatus, Baščinskas nuo "TAURO" apygardos štabo vadovybės pasiūlė agentui "LIUDAS" paskirti nuo Kauno organizacijos atstovą, kuris galėtų padaryti ataskaitą apie tarptautinę padėtį, dalyvaujant banditinių brigadų, veikiančių Kauno mieste ir Kauno apskrityje, "aktyvui", tame tarpe kuopos vadui "MAŽYČIUI" ir kitiems.

"KĖSTUČIO" apygarda

Atitrauktas nuo darbo su "DAINAVOS" apygarda, tamsoje Laukaitis naudojamas dėl ryšių nustatymo su banditinių sukilėlių apygardomis, veikiančiomis į šiaurę nuo Kauno .

Š. m. lapkričio mėnesį. Kaune Laukaitis susipažino su "Kėstučio" apygardos ryšininke Peleckyte ir nustatė per ją ryšį. su šios apygardos vadovybe.

Š. m. lapkričio 25 Laukaitis su Peleckyte išvažiavo į. Panevėžio apskrities Smilgių m. rajoną /prie sienos su Raseinių apskritimi/, kur turėjo susitikimą su apygardos vadu "ŽEMAIČIU". Laukaitis susitarė dėl antro susitikimo, kuriame turės dalyvauti vadovaujantis asmuo iš "Kauno organizacijos" .

Antras susitikimas su "ŽEMAIČIU" neįvyko, Laukaitis ir agentas "KLIUČ", vaidinantis "Kauno organizacijos" atstovą, dėl nežinomų priežasčių "ŽEMAIČIO" nebuvo prisileisti .

Mūsų naudojamas OBCHS agentas "LOKYS", turintis giminių Raseinių apskrityje, per vieną kelionę pas juos per juos nustatė ryšį su "KĖSTUČIO" apygardos brigados vadu "VIDMANTU", iš kurio gavo pasiūlymą bendradarbiauti "KĖSTUČIO" apygardos leidžiamame laikraštyje. Šio pasiūlymo agentas nepriėmė .

Š. m. gruodžio mėnesį per agentą į Kauno

miestą atvyko "KEŠTUČIO" apygardos atstovas ir nuo šios apygardos vadovybės pasiūlė jam vykdyti laikraščio "Laisvės varpas" redaktoriaus pareigas. Teigiamo atsakymo į šį pasiūlymą agentas po kol kas nedavė.

Tuo pačiu agentas "LOKYS" pranešė, kad į Kauną atvyko vienos iš banditinės brigados, įeinančios į "KEŠTUČIO" apygardą, ūkio dalies viršininkas Baublas.

Š. m. gruodžio 7 Baublas buvo nuimtas. Apklausoje jis patvirtino agento duomenis apie savo buvimą gaujoje ir apie ūkio skyriaus viršininko pareigų vykdymą "KEŠTUČIO" apygardos "LAUMĖS" brigadoje.

"VYTIES" apygarda

Š. m. rugpjūčio mėn. agentas "PAUKŠTIS" per agentūrinės bylos objektą IVANAUSKĄ / suimtas/ nustatė ryšį su "VYTIES" apygardos kuopos vadu Ivanausku, slapyvardžiu "KUPRYS", ir iš jo gavo "naudojimui" radijo imtuvą. "KUPRYS" pažadėjo agentą, kaip "Kauno organizacijos" atstovą, pristatyti apygardos vadui VAITELIUI. Ryšium su agentu "PAUKŠTYS" išvykimu į Vilniaus miestą jo susitikimas su VAITELIU neįvyko.

Š. m. gruodžio pradžioje Laukaitis su agentu "KLIUČ" išvyko į Panevėžio apskritį į susitikimą su "KEŠTUČIO" apygardos vadu ŽEMAIČIU.

Būnant "VYTIES" apygardos ryšininkės Žilvcytės tėviškėje, Laukaitis apčiuopė

ryšio kanalą su šia apygarda ir susitarė apie susitikimą su apygardos vadovu.

Š. m. gruodžio 6 Laukaitis vėl išvyko į Panevėžio rajoną dėl ryšių kūrimo tarp "VY-TIES" apygardos ir "Kauno organizacijos".

"ALGIMANTO" apygarda

Š. m. gegužės mėnesį agentas "DIANA", turinti giminių Panevėžio apskrityje, buvo nusiųsta ten į maršrutinę komandiruotę su tikslu nustatyti ryšį su ten veikiančiomis banditinėmis formuotėmis.

Agentui legenduojant savo priklausymą esamai jaunimo organizacijai Kauno mieste pavyko nustatyti ryšį betarpiškai su "ALGIMANTO" apygardos vadu "ŠARŪNU".

Dėl ryšio su "Kauno organizacija" "ŠARŪNAS" nusiuntė į Kauną savo atstovą - apygardos štabo ūkio ir ginkluotės skyriaus viršininką.

"ŠARŪNO" atstovui, slapyvardžiu "PATRIMPAS", buvo pakištas mūsų agentas "SPERAS", kuris gavo parolį ir patikimų asmenų adresus dėl susitikimo su "ŠARŪNU".

Ryšium su iškilusiu įtarimu dėl "PATRIMPO" organizuojamo terakto, jis buvo suimtas.

Per agentą "VYTULIS" tamsoje pagal turimą parolį Kauno universiteto studentė buvo pasiūsta pas "ŠARŪNĄ". Susitikimas su "ŠARŪNU" įvyko per ją, kaip anksčiau buvo sutarta "ŠARŪNUI" perduotas šifras ir "Kauno organizacijos" laiškai.

organizacijų, buvusių Kauno mieste ir sukilėlių apygardų bazes, per agentūrą pavyko legenduoti nedidelės žvalgybinio pobūdžio antisovietinės organizacijos buvimą Kauno mieste, nustatyti ryšį su banditinių sukilėlių apygardomis – "DAINAVA", "TAURAS", "KĖSTUTIS", "VYTIS" IR "ALGIMANTAS".

Iškeliamo prieš save tikslą sustiprinti ir praplėsti šiuos ryšius su banditinių sukilėlių apygardomis ir įskverbti į jų vadovaujančias grandis mūsų agentūrą, tuo pačiu tęsiant aktyvias priemones likviduojant nacionalistinio pagrindo kuriamas įvairaus pobūdžio antisovietinės organizacijas Kauno mieste.

Praktiškai numatome įvykdyti šias priemones :

"DAINAVOS" apygarda

Įskverbti į "DAINAVOS" apygardos štabą agentą "ANTRAS".

"ANTRAS" – kvalifikuotas, vertingas agentas. Patikrintas praktiniame darbe. Priėmė nuo Laukaičio ryšius su "DAINAVOS" apygardos štabu, nustatė asmeninę pažintį su šios apygardos vadovais. Jo įskverbimas į apygardos štabą nekelia didelių sunkumų. Jis buvo įgyvendintas tokiu būdu:

Pagal agento "KLIUČ" duomenis, Laukaitis siekia pranešti "Kauno organizacijos" vadovams apie nederamą ir nerimą agento "ANTRAS" elgesį, kuris užsiima pinigų išreikalavimu iš spekuliantų / atitinka

tikrovę/ ir elgiasi nepakankamai konspiratyviai .

"Kauno organizacijos" "šefas", mūsų patikrintas ir kvalifikuotas agentas "LITOVČENKO", jau naudojamas šiame vaidmenyje, patenkina Laukaičio prašymą apie antrąjį susitikimą su juo, išklauso jo skundą apie agentą "ANTRAS" ir tuoj pat priima nutarimą – pašalinti "ANTRĄ" iš Kauno miesto, išsiunčiant kuriam laikui į vieną iš apskričių. Tardamasis su Laukaičiu apie galimybę panaudoti "ANTRĄ" "DAINAVOS" apygardoje ir tuojau pat užsitikrina rekomendaciniu laišku nuo jo.

Agento "ANTRAS" nustatyti ryšiai su "DAINAVOS" apygarda Kauno mieste, po jo išvykimo bus perduoti agentui "KLIUČ", turinčiam didelį autoritetą Laukaičiui, nei agentas "ANTRAS".

Po agento "ANTRAS" įskverbimo į "DAINAVOS" apygardos štabą, su juo ryšiai bus palaikomi per jo gimines, naudojant juos tamsoje.

Detalus agento "ANTRAS" įvedimo ir ryšio būdo su juo planas atidirbtas ypatingai.

2. Vienu metu atlikti išaiškintos "DAINAVOS" banditinių sukilėlių bazės likvidavimą Kauno mieste.

"TAURO" APYGARDA

(Trūksta dalies teksto, nes nuplėšta lapo dalis – D.J.)

..... yra "TAURO" apygardos ryšininke.

Pagal "KATINO" parodymus, Marcės Žulincės butas, naudotas "ŽVEJO", "SKIRMANTO" ir "MAŽYČIO", kaip konspiracinis. Š. m. rugpjūčio mėnesį ten įvyko banditinių apygardų vadovų pasitarimas / mes nevykdėme operacijos šiame name/.

Prie to agentui "VYTULIS" kuriama legenda apie jo priklausymą antisovietinei žvalgybinei organizacijai Kauno mieste. Kaip minėtos organizacijos atstovui paskirta perskaityti ataskaitą apie tarptautinę padėtį "TAURO" apygardos "aktyvo" pasitarime. Prašymas perskaityti ataskaitą "Kauno organizacijai" atėjo per agentą "ŽAIBAS" iš "TAURO" apygardos.

Agento "VYTULIS" pažintis su "TAURO" apygardos aktyvo susirinkime ir jo kunigo nelegalo padėtis, apie ką "TAURO" apygardai bus žinoma iš davatkos Šumencė (?), kur jis slepiasi, mūsų manymu iššauks jų siekį naudoti jį kaip apygardos kapelioną.

2. Naudojant nustatytą kontaktą tarp agento "ANTRAS" ir ryšininkės Natalijos Gudužytės, slapyvardžiu "ŽIBUTĖ", ir "KĖSTUČIO" brigados štabo viršininko Leonavičiaus, nusiųsti į šią brigadą agentą "VARNAS", buvusį agento "ANTRAS" patikimą asmenį.

"VARNUI" duoti užduotį nustatyti ryšį su šios brigados vadovybe, išaiškinti jos dislokaciją ir susitarti dėl tolesnio ryšio tvarkos ir tarpusavio informacijos.

Per agentus "LIUDAS" ir "BALTRUS" /įvesti "MAŽYČIO" teroristinės grupės tyrimui/

nustatyti teroristinių grupių, veikiančių Kauno miesto priemiesčiuose, dalyvius ir likviduoti juos.

"KEŠTUČIO" apygarda

1. Per "Kauno organizacijos" "šefą" ant-rakart nusiųsti Laukaitį į "KEŠTUČIO" apygardos štabą dėl ryšio su jais nustatymo.

2. Paskirti agentui "LOKYS" sutikti su "KEŠTUČIO" apygardos vadovybės pasiūlymu ir vadovauti laikraščio "Laisvės varpas" redaklegijos darbui.

Agento elgesį numatančią užduotį, ryšio su juo būdus atidirbti ypatingai.

3. Realizuojant suimto "LAUMĖS" brigados, įeinančios į "KEŠTUČIO" apygardą, štabo ūkio skyriaus viršininko parodymus, likviduoti šios apygardos bazes Kauno mieste.

"VYTIES" apygarda

1. Agento "KLIUČ" įvedimas į "VYTIES" apygardą.

Įvedimą įvykdyti per Laukaitį, nustatčius ryšį su šia apygarda.

Agentas "KLIUČ" vedęs žemvaldžio dukterį, kurio ūkis yra "VYTIES" apygardos veikiančių banditinių formuočių teritorijoje. Šioje vietoje "KLIUČ" žinomas antisovietiniam elementui ir jų laikomas būsimu šio dvaro, kuris dabartiniu laiku nacionalizuotas, šeimininku. Ši aplinkybė lengvina "KLIUČ" įvedimą į "VYTIES" apygardą.

"KLIUČ" bus duota užduotis įeiti į "Vy-ties" apygardos vadovybę, išsiaiškinti jos dislokaciją, skaitinę sudėtį ir tokiu būdu paruošti duomenis dėl šios banditinės for-muotės likvidacijos.

Užduotį agentui "KLIUČ" atidirbti ypa-tingai .

Paraleliai su tuo dėl ryšio su "VY-TIES" apygardos banditinėmis grupėmis nau-doti agento "PAUKŠTIS" nustatytą ryšio ka-nalą. Dėl šio tikslo "PAUKŠTĮ" susitiki-mui su banditinės kuopos vadu "KUPRIU" pa-siųsti į maršrutinę komandiruotę.

Agentas "PAUKŠTIS" turės susitarti apie sukūrimą pastovaus ryšio su šiuo banditiniu būriu ir tarpusavio infor-maciją.

"ALGIMANTO" apygarda

1. Per agentą "VYTULIS" vėl pasiųsti tam-soje naudojamą Kauno universiteto studentę Mykolaitytę į Panevėžio apskritį.

Mykolaitytė turės per jai žinomus kana-lus atkurti ryšį su "ALGIMANTO" apygardos vadu "ŠARŪNU", perduoti jam "Kauno organi-zacijos" laišką su pasiūlymu apie sukūrimą ryšio ir informacijos.

Priklausomai nuo kelionės rezultato bus sukurta papildoma priemonė.

2. Pasiųsti į maršrutinę komandiruotę agentą "DIANA", pirmąkart nustačiusią ryšį su "ŠARŪNU".

Papildoma užduotis agentui bus ati-dirbta .

3. Paraleliai panaudoti dėl ryšio su "ALGIMANTO" apygardos banditinėmis grupėmis agento "RŪTA" galimybės, turinčio Utenos apskrityje gimines ir per vieną kelionę pas juos nustačiusį kontaktą su banditinio būrio vadovais "ŽAIBU" ir "KUBILIŪNU".

Agentas "RŪTA" mūsų nusiųstas į maršrutinę kelionę su užduotimi nustatyti glaudesnę ryšį su šiais asmenimis. Priklausomai nuo šios komandiruotės rezultatų bus atididintos priemonės tolimesniam šio agento panaudojimui "ALGIMANTO" apygardos tyrime.

LSSR MGB KAUNO SKYRIAUS VIRŠININKAS
PULKININKAS /RUDYKO/
1947 gruodžio " " Kauno m.

LYA, f K-l, ap. 3, b. 193, l. 57-67. Mašinraštis. Versta iš rusų kalbos.

Dokumentas liudija apie MGB siekius kurti legendinę pagrindinę organizaciją, realiai neegzistuojančią, ir per ją „pakišinėti“ savo agentus įvairiems partizanų junginiams. Tai senas sovietų saugumo veiklos metodas. Šios neegzistuojančios organizacijos centru tapo Kaunas. Visus planus kūrė ir derino miesto MGB skyrius. Tikslas buvo vienintelis - kuo greičiau sunaikinti partizaninį judėjimą Lietuvoje.

Dokumente, rašant tikrinius vardus ir pavadinimus, eilinį kartą įvelta daug klaidų.

Dažniausiai naudojamų santrumpų

NKVD (rus. Народный Комиссариат Внутренних Дел - Vidaus reikalų liaudies komisariatas).

NKGB (rus. Народный комиссариат государственной безопасности - Valstybės saugumo liaudies komisariatas).

MVD (rus. Министерство Внутренних Дел - Vidaus reikalų ministerija) - pavadinimas nuo 1946 m. kovo 15 d., kuomet komisariatai pavadinti ministerijomis.

MGB (rus. Министерство государственной безопасности - Valstybės saugumo ministerija) - pavadinimas nuo 1946 m. kovo 15 d., kuomet komisariatai pavadinti ministerijomis.

SMERŠ (iš rus. „Смерть шпионам!“ - „mirtis šnipams“) -1943-1946 m. sovietų kariuomenėje veikęs Kontržvalgybos skyrius.

MVD OBB (rus. Отдел по борьбе с бандитизмом (ОББ) - Kovos su banditizmu skyrius) - Lietuvoje šis skyrius naudotas kovai su partizanais.

NKVD OBCHSS (rus. Отдел по борьбе с хищениями социалистической собственности (ОБХСС)- Kovos su socialistiniu grobstymu skyrius).

NKVD OUR (rus. отдел уголовного розыска (ОУР) - Kriminalinės paieškos skyrius)

Audringojo rudens prisiminimai

Kiekvienas žmogus turi ką prisiminti iš savo gyvenimo praeities. Prisiminimai - vieni ryškesni, kiti gal jau šiek tiek pablukę. Mano gyvenimo tarpsniuose tarp kitų ryškesnių spalvų švyti audringas 1956 metų ruduo. Audringas ne mums įprastais gamtos reiškiniiais, o istoriniais įvykiais, Maironio ir Šandoro Patefio dvasia. Dar kartą vartau jau senokai perskaitytą, 1990 metais Vilniaus „Mokslo“ leidyklos išleistą vengrų dramaturgo, prozininko ir žurnalisto Tiboro Mėrajaus knygą „Imrės Nadžio gyvenimas ir mirtis“, kurioje aprašoma tos rudeninės audros dalis, susieta su narsios vengrų tautos bandymu išsivaduoti iš sovietinio komunizmo grandinių. Joje spalvingai pateikiama to meto ryškiausio Vengrijos politiko Imrės Nadžio asmenybė, jo kilnių pastangų tragiška baigtis, susijusi su priešiškos jėgos veiksmu - Janošo Kadaro išdavyste, sovietinės kariaunos įsiveržimu, tarptautiniu veidmainiavimu, tuometinio sovietų vadovo Nikitos Chruščiovo isterija.

Bevertant šios knygos puslapius, mintys pasiekia įvykius Vilniuje, prieš 50 metų įsikomponavusius į Vengrijos kovos dėl laisvės foną. Buvau tada Vilniaus universiteto antro kurso studentas, studijuojantis lietuvių kalbą ir literatūrą. Šią specialybę pasirinkau turėdamas susiformavusį krikščioniškos pasaulėžiūros bei tautinės savimonės idealą, kurio daigai atsirado šeimoje, aplinkoje, vienuolika metų būnant ministrantu Šventos Gertrūdos, vėliau - Mokinių bažnyčiose ir Kauno Arkikatedroje. Jau

mokyklos devintoje klasėje įsitraukiau į pagrindinę anti-sovietinę veiklą. Tą idealą, susietą su Lietuvos laisvės viltimi, tikėjau galėsiąs realizuoti per pamokas dirbdamas lietuvių kalbos mokytoju. Deja, to pasiekti anuo laiku man nebuvo lemta...

Mūsų kursas buvo labai draugiškas, jo branduolyje vyravo tautinio idealizmo dvasia, svajojome savo jaunatviškų sparnų mostais artinti Tėvynės prisikėlimą. Tuomet kartu su manimi mokėsi ryškius pėdsakus Lietuvos kultūriname gyvenime ir visuomeninėje veikloje įmynę kurso patriotinių nuotaikų žadintojai: Valentinas Ardzūnas, Algis Vaitkus, nepaprasu nuoširdumu pasižymėjęs, gražius eilėraščius rašantis Leonardas Gogelis, rašytojas Juozas Aputis, vietovardžių tyrinėtojas Jonas Jurkštas, radijo ir televizijos diktore Gražina Bigelytė, televizijos laidos „Mūsų miesteliai“ autorė Nijolė Baužytė, poetas ir dailininkas Jonas Jackevičius, poetiškas knygas rašantis Leopoldas Stanevičius, publicistė Elena Skaudvilaitė, kraštotyrininkai Antanas Papšys, Henrikas Valeika, talentingas, ELTA generaliniu direktoriumi dirbęs Adolfas Gurskis, kalbininkas Albertas Ružė, tautosakininkas Stasys Skrodenis, kalbininkė Klementina Vosylytė, medicinos žurnalo redaktorius Zenonas Tartilas, kūrybingieji - Marija Eidukevičiūtė-Trasauskienė, Gina Ežerskytė-Budrienė, Genuitė Šeduikytė, Antanas Dagilis ir kt. Su kai kuriais studijų draugais per religines šventes atvykdavome į Kauno Arkikatedrą. Čia apsisilkę kamžas patarnaudavome šv. Mišiose. Vieną Velykų rytmetį teko patarnauti dalijant Komuniją kai kuriems mūsų universiteto dėstytojams, atvykusiems į šventovę dalyvauti Kristaus Prisikėlimo šventėje.

Dėstė mums Juozas Balčikonis, Juozas Pikčilingis, Zigmas Zinkevičius, Meilė Lukšienė, Jurgis Lebedys, Vanda Zaborskaitė, Irena Kostkevičiūtė, dar sovietinės okupacijos metais sugebėję žodžiu ir pavyzdžiu skleisti

Zigmas Tamakauskas ir Adolfas Gurskis Kauno miesto senosiose kapinėse (Vytauto pr.) prie paminklo „Žuvome dėl Tėvynės“ 1956 m.

meilę savo kraštui, kalbai ir ne kartą paskaitą turiniu netiesiogiai, bet visiškai suprantamai raginę mus būti ištikimais savo žemei vaikais, dorais žmonėmis, nesigundančiais numestais svetimais „blizgučiais“.

Gyvenimas tada virte virė. Organizuodavome vakarones,

išvykas. Baltarusijoje gyvenusių lietuvių salelėse užrašinėdavome jų kalbos žodžius, rinkdavome tautosaką. Fakultete studentiškų vakaronių metu darydavome intarpus. Per juos būdavo dainuojamos jau iš anksto parengtos patriotinės dainos, deklamuojami eilėraščiai. Viena fakulteto vakaronė buvo susijusi su 1956 metų Vengrijoje vykusia antisovietine revoliucija. Minėtas kurso draugas Adolfas Gurskis, turėdamas puikią dikciją, perskaitė Maironio poemos „Jaunoji Lietuva“ šeštosios giesmės ištrauką „Jau slavai sukilo...“ Salė nuščiuvo. Susikibome rankomis ir užtraukėme „Lietuva brangi“. Po to kitas kalbėtojas paragino visus skleisti jaunatviškos energijos sparnus, kad susikaupusi potencinė energija virstų kinetine... Širdimi sveikinome vengrų tautą, pakilusią nusimesti sovietinio imperializmo primetus kolonijinius pančius.

Kitose vakaronėse būdavo pašmaikštaujama net ir vaikiškos dainelės posmais: „ta pelytė - šmurkšt po šluota, ir dainelė sudainuota...“ Šie žodžiai užkliuvo „užverbuotiems“ sovietinio saugumo šnipams. Juose buvo išvelgta „antitarybinė“ potekstė... Vėliau per prasidėjusius tardymus čekistai ne vieno klausinėdavo tos dainelės žodžių reikšmės. Kartais būdavo dar įdomesnių atvejų. Žinojome, kad vienas iš 70 kursiojų yra skundikas. Jis stengdavosi pasiklausyti mūsų pokalbių - būdavo, pasuka galvą į kitą pusę, o ausis - atgręžta į mus. Žinodami tuos jo „sugebėjimus“, vienas kitas atsistodavo, garsiai sakydami einantys į „dekanatą“. Tas „dekanatas“ taip pat buvo užfiksuotas pateiktose saugumui skundiko J.L. ataskaitose. Kildavo klausimas - ko taip dažnai eidavote į „dekanatą“ ir pas ką. Atsakymas gerokai praskaidrindavo tardytojų šūkalojimus. Tas „dekanatas“ buvo gamtinių reikalų atlikimo vieta, mūsų tyčia sugalvotas žodis skundiko pranešimams pajavairinti ir jo nedorą veiklą išryškinti.

Prisimintinas ir mūsų kurso viešas atsisakymas moky-

tis rusų kalbos. Šiuo klausimu iš tuometinės universiteto vadovybės sulaukėme palankaus sprendimo. Kai kada klausimais glumindavome „soldofoniškai“ nusiteikusius dėstytojus. Karinį parengimą mums vienu metu dėstė buvęs Nepriklausomos Lietuvos kariuomenės karininkas Vladas Motieka, vėliau perėjęs sovietinės tarnybos. Karinio parengimo disciplina buvo dėstoma tik rusų kalba ir atsakinėti privalėjome tik rusiškai. Pagalvojęs, kad minėtas dėstytojas šiek tiek dar turi lietuviškos dvasios, per vieną karinio parengimo pamoką į jo rusiškus klausimus atsakiau lietuviškai. Jis man įsakmiai pabrėžė, kad atsakinėčiau rusų kalba. Aš vis tiek atsakiau lietuviškai. Pabalo dėstytojo veidas, pradėjo virpėti žandikauliai - griausmingai buvau išguitas iš auditorijos. Dėl to reikėjo aiškintis universiteto vadovybei. Kiti palyginti ramūs nutikimai būdavo per vadinamas marksizmo paskaitas. Jos vykdavo didelėje auditorijoje įvairių specialybių studentams. Dėstytoji vis paberdavome nemažai klausimų, į kuriuos gaudavome neįtikinamus trafaretinius demagogiškus atsakymus. Negalėdamas kiek gudriau atsakyti, jis mesdavo repliką, kad tai čia esančių lituanistų provokacinis klausimas... Kartą dėstytojo paklausiau, kodėl sovietinė valdžia negerbia transatlantinių lakūnų Dariaus ir Girėno atminimo, jų skrydžio per Atlantą, išgarsinusio Lietuvą visame pasaulyje. Dėstytojas įtūžusią grimasą paaiškino, kad tarybų valdžia jų niekada negerbs. Mat Steponas Darius kovojo prieš tarybų valdžią, o Stasys Girėnas buvo kapitalistas - turėjo motociklą... Kas žinojo apie šių lakūnų gyvenimą ir jų skrydžio idealą, suprato-tikrai kvailiau nepasakysi! Į tokį nevykusį marksizmo dėstytojo paaiškinimą aš garsiai atsakiau - mes „Lituanicos“ didvyrius gerbėme ir gerbime. Diskusijas su tuo marksistu nutraukė tyla.

Taigi pasižymėjome maištinga veikla, nukreipta prieš sovietinės valdžios melą ir prievartą, prieš sovietinių tarnų

veidmainystę, tautinės kultūros slopinimą. Iki šiol išliko gražus vieno vėlyvo vakaro prisiminimas, kada Aušros Vartų koplyčioje, prie Švč. Mergelės Marijos paveikslo, dalyvaujant kunigui, su grupe ištikimų kurso bičiulių davėme priesaiką Dievui ir Tėvynei.

Kauniečių pagrindinio jaunimo būrelio nariai prisiėkdavo nuošaliame Ažuolyno kampelyje ar Arkikatedros zakristijos koplytėlėje. Mus palaimindavo tuometinis kunigas Vincentas Sladkevičius, vėliau tapęs vyskupu ir Kardinolu. Priesaiką baigdavome giesme „Štai užbaigėm auką gausią, laimink, Dieve, mus visus - ir Tėvynę mūsų brangiausią, ir senuosius tėvelius...“ Rinkdavomės pasitarti ar paminėti tautines šventes tos pačios Arkikatedros bokšto kambarėlyje ar mūsų aktyvių narių Vandutės ir jos brolio Kazimiero Kalibatų kukliame bute, netoli Vilijampolės tilto. Savo jėgas pasiryžome skirti Lietuvos laisvės artinimui, tautinės kultūros išsaugojimui, stengėmės geriau pažinti kraštą, savo istoriją, padėti artimui, plėtoti žmonių širdyse tautinę katalikišką savimonę ir laisvės viltį, moraliai kovoti su rusifikacija, okupanto užmačiom. Taip pat tvarkėme Nepriklausomos Lietuvos karių ir lakūnų kapavietes, platinome draudžiamą literatūrą, spausdinome antisovietinius lapelius - dirbome, kaip kuris tada išmanėme.

Kauniečių grupėje, be minėtų Vandos ir Kazimiero Kalibatų, aktyvia veikla pasižymėjo dabartinis Kauno Jėzuitų bažnyčios choro vadovas Algimantas Mišeikis, buvę Politechnikos instituto studentai Teresė Laurinavičiūtė bei Jonas Mykolaitis, mano bendraklasis Augustinas Laurynaitis (vėliau sovietų saugumiečių pastūmėtas žuvo po traukinio raitais), taip pat - Aurelija ir Grasilda Kniukštaitės, Pranutė Bajoriūnaitė, dirbusi „Aušros“ gimnazijos direktoriaus administracijoje; mažesnėje grupelėje nuoširdžiai darbavosi Dalia Puidokaitė, Alma Čibiraitė ir Danutė Semėnaitė.

Prisimintinas Vilniuje 1955 m. slapas ir niekieno neišduotas miesto studentiško jaunimo Kūčių vakaras, organizuotas tuomet paskutinio kurso studento lituanisto Kazimiero Ambraso, dabar žinomo kunigo jėzuito, kurį laiką dirbusio Vatikano radijo lietuviškų laidų vadovu. Vakara, pradėtą susikaupimo malda, savo sodriu bei įtaigiu balsu vedė vienas konservatorijos Teatrinio fakulteto studentas.

Studentiškomis kepuraitėmis pasipuošę, reikšdami protestą prieš brukamą ateizmą, sekmadieniais demonstratyviai eidavome į bažnyčią dalyvauti šv. Mišių aukoje. Dažniausiai rinkdavomės Švento Mikalojaus bažnyčioje.

Artėjo 1956 metų Vėlinės. Spalio mėnesį Rasų kapinėse surengėme pirmąją nelegalią pokario metais talką lietuvių karių kapams tvarkyti. Talkoje dalyvavo dvylika mūsų kurso studentų. Tuo tarpu universiteto partokratiai nesnaudė - kūrė planus, kaip studentams sutrukdyti per Vėlines eiti į kapines, buvo verbuojami šnipai. Tik tokių, rodos, nedaug atsirado. Rasų kapinių centre - dr. Jono Basanavičiaus kapas. Dr. Jono Basanavičiaus vardas buvo lyg laisvės simbolis, primenantis gyvosios Lietuvos dvasią. Vėlinių vakarą dr. J. Basanavičiaus kapas nušvito. Jis buvo papuoštas rudeninėmis gėlėmis, Gedimino stulpų ženklų, ant jo sužibo šimtai žvakučių. Gausus būrys atėjusių žmonių pagarbiai lenkėsi mūsų tautos patriarchui. Čia susirinko daugybė studentų iš Vilniaus universiteto, Dailės instituto, Lietuvos konservatorijos, Pedagoginio instituto. Iš susirinkusiųjų širdžių galingai suskambo uždrausta Tautinė giesmė, buvo deklamuojami eilėraščiai, sakomos kalbos, prisiminta Vengrijos kova dėl savo išsivadavimo, paskui suskambo „Lietuva brangi“ garsai. Susibūrimas baigėsi Maironio giesme „Marija, Marija“. Išėję iš kapinių pajudėjome Aušros Vartų link. Šusikibę rankomis dainavome patriotines lietuviškas dainas. Netrukus mums kelią pastojė atsiųstų sovietinių kareivių ir milicininkų būriai.

Kelis kartus juos pavyko pralaužti. Į jų rusiškus šūksnius buvo atsakyta: „Tegyvuoją Lietuva! „Laisvę Lietuvai!“, „Laisvę Vengrijai!“ Netoli Aušros Vartų į mūsų eiseną pusiau rusiškai, pusiau lietuviškai kreipėsi pats generolas, ragindamas išsiskirstyti: „Tovarišči studenty, nedelaite gluposti, eikite namo“. Į tai vėl atsakė lietuviška daina, šūkiais, susietais su Lietuvos laisve, su Vengrijos įvykiais. Prie Aušros Vartų padrikai stovėjo mašinos. Kai kurios iš jų užstojo įėjimą į miestą pro Aušros Vartus. Į vieną iš jų buvo sugrūsti pirmose eilėse ėję studentai. Išsiskirstyti nesutikome, reikalavome paleisti suimtuosius. Derėtis su mumis atvyko miesto Vykdomojo komiteto atstovai. Derybos pavyko - sumintieji buvo paleisti.

Netrukus Vilniaus universiteto partokratijos vadovybė pradėjo tyrimą. Jai talkino miesto Komunistų partijos komitetas. Priimtu nutarimu studentai, dalyvavę Vėlinėse, buvo kaltinami kontrrevoliucija. Aš buvau įskustas, kad iš akmenėlių ant dr. J. Basanavičiaus kapo sudėjau Gedimino stulpus, ir pažymėtas kaip vienas iš kontrrevoliucionierių. Fakulteto sienlaikraštyje pasirodė J.Bielinio straipsnis, kad tokiems, kaip man „tegul dega po kojomis žemė, kad ne vieta būti universitete“. Šį straipsnį turėjo paryškinti greta pridėta karikatūra. Tačiau visa tai sukėlė priešingą veiksmą - smerkiančiųjų mane kurse nebuvo, o kai kurie kursiojai - Valentinas Ardžiūnas, Algis Vaitkus, Leonardas Gogelis, partokratų organizuotame svarstyme net gynė. Dar labiau sušilo santykiai tarp kai kurių universiteto dėstytojų ir studentų. Tuo tarpu miesto partijos komitetas, pritariant Lietuvos Komunistų partijos vadovui A.Sniečkui, iš Vilniaus aukštųjų mokyklų užsimojo pašalinti apie 200 studentų. Universiteto rektoriaus J.Bulavo iniciatyva aukštųjų mokyklų vadovai atsisakė vykdyti šį nutarimą. Studentus ypač nuoširdžiai gynė universiteto prorektorius E. Meškauskas. Aš, kaip labiausiai kaltinamas,

trumpai, netirštindamas spalvų, savo atėjimą į kapines grindžiau religiniais įsitikinimais, noru pagerbti mūsų kraštui nusipelniusius mirusius žmones. Baigus pasakojimą, prorektorius E.Meškauskas padėkojo ir tarė: „Matote, kas buvo iš tikrųjų, o visa tai norima paversti provokacija. Kam reikėjo siųsti tą kariuomenę?“ Taigi universiteto rektoratas aiškiai stojo ginti studentų. Tačiau šiai rektorato nuostatai nepritarė partijos ir komjaunimo organizacijos vadovybė. Ypač savo aršumu pasižymėjo partokratai V. Kuzminskis, J. Bielinis ir I. Zaksas. Komjaunimo veikėjas Jonas Bielinis nuožmumu garsėjo dar prieš J. Bulavo rektoriavimą, kai vienuolikai savo kurso diplomantų parašė tokias charakteristikas, kad jomis vadovaujantis šie nebūtų gavę universiteto baigimo diplomų. Tada studentams daug padėjo Lietuvių literatūros katedros vedėja Meilė Lukšienė ir tuometinis dekanas E. Meškauskas, panaikinęs studentų charakteristikas, turėjusias lemti gyvenimo griūtį. Universiteto partokratų puolimo smailys buvo nukreiptas ir į patį rektoratą. Dėl to 1956 metų gruodžio 20 dieną pasirodė universiteto rektoriaus įsakymas Nr. 683-st., kuriame nurodoma, kad man „už netinkamą tarybiniam studentui elgesį ir drausmės pažeidimą reiškiamas griežtas papeikimas ir nutraukiamas stipendijos mokėjimas nuo 1957 m. sausio mėn. 1 d.“ Taip tada lyg ir baigėsi Vėlinių tema.

Tačiau agresyviajam Komunistų partijos sparnui ir jo statytiniams bei čekistams tokia „švelni“ nuobauda nepatiko. Ieškota progos naujam susidorojimui. „Chruščiovishkas pavasaris“ šaltėjo, vis ryškiau kilo laikinai užsimaskavusių staliniečių galvos - pradėta intensyviau sekti mąstančius žmones, stengtasi savo nusikalstamai veiklai pajungti visą kultūros sritį. Ypač sovietinę okupacinę valdžią gąsdino artėjanti 1957 metų Vasario 16-oji. Ta proga tai vienur, tai kitur suplevėsavo mūsų tautinės gyvasties išraiška - lietuviška Tris-

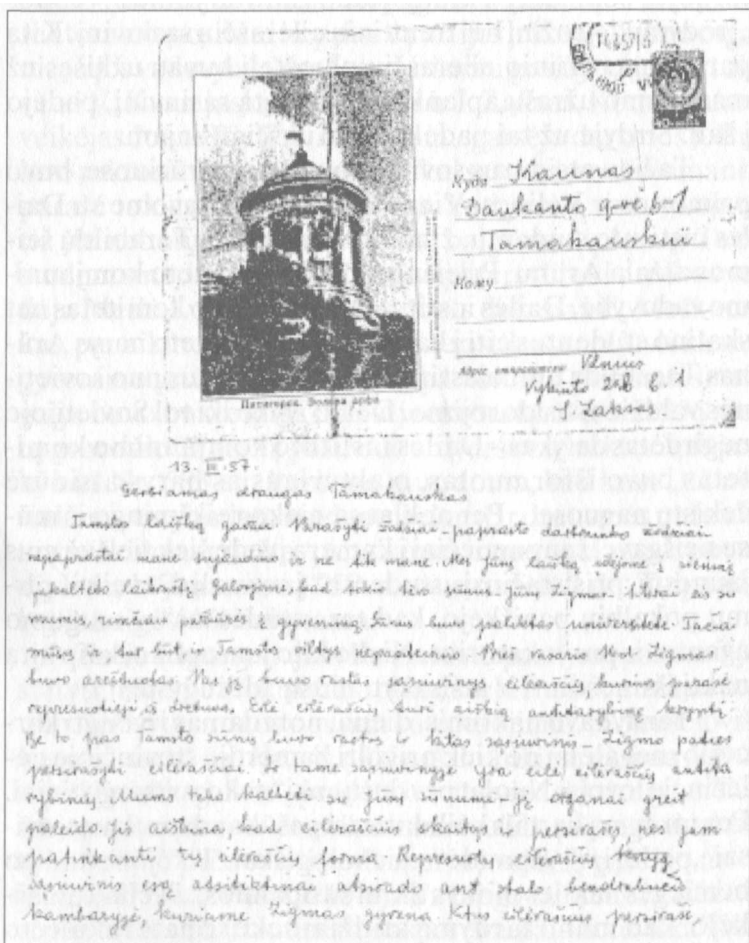
palvė, gatvėse pasirodė antisovietiniai lapeliai, šūkliai. Juos baugino net ir mažiausias žmonių susibūrimas.

Studijuodamas universitete gyvenau Čiurlionio gatvėje, bendrabutyje. Vasario 16-osios naktį pasigirdo smarkus beldimasis į kambario duris. Vadovaujami saugumiečio Gliožerio, įsibrovę čekistai mano gyvenamojoje „teritorijoje“ šoko daryti kratą. Rado „antitarybinės“ veiklos „įrodymų“ - rožinį bei tremtinių eilėraščių sąsiuvinį. Kitą patriotinio turinio eilėraščių pluoštelį buvau užkišęs už marksizmo užrašų aplanko. Pavartę tą sąsiuvinį, padėjo į šalį. Širdyje už tai padėkojau Aukščiausiam.

Tačiau atsidūrus sovietinio saugumo rūsiuose, buvo primintos ir Vėlinės. Vienoje kameroje buvome su Dailės instituto studentu, žinomos dailininkų Tarabildų šeimos atžala Arūnu. Priešingai nei universiteto komjaunimo vadovybė, Dailės instituto komjaunimo komitetas net skatino studentus eiti į kapines, o to komiteto narys Arūnas Tarabilda entuziastingai gynė studentus nuo sovietinės valdžios susidorojimo. Dėl to įvyko iki tol Sovietijoje negirdėtas dalykas - Dailės instituto komjaunimo komitetas buvo išformuotas, o aktyviausias narys atsidūrė čekistų naguose... Per apklausą nieko reikšmingo iš mūsų neišgavę, saugumiečiai į kamerą įvedė šiek tiek už mus jaunesnį, prisistačiusį „studentu“ jaunuolį. Beveik iš pirmų pokalbių paaiškėjo, kad tas „studentas“ - saugumo agentas ir provokatorius. Nieko kito jam neliko, kaip kitą naktį išsinešdinti ir atsisakyti mūsų „draugystės“.

Tardydavo naktimis, dieną, norėdamas išvengti karcerio, negalėjai nė kiek prigulti kameroje stovinčioje geležinėje lovoje. Nuolat per durų „akį“ sekdamas sargybiniai. Per tardymą kartais keikdamiesi pašūkaudavo, kartais visai „padoriai“ „spaudė“ psichologiškai. Tikėjosi, kad po bemiegės nakties mintys tikrai susipainios... Vėliau paaiškėjo, kad mano tardymą atidžiai sekė ir pats fakulteto

Komunistų partijos sekretorius I. Zaksas. Tai įrodė jo parašytas laiškas mano tėvui. Jame veidmainiškai rašoma, kad jis norėjęs man padėti, tačiau sūnus „nė žodžio nesako, kas jam davė persirašyti represuotų žmonių antitarybinio turinio eilėraščius, jis atkakliai slepia savo bendražygius...“ Po kelių dienų kamantinėjimo pagaliau man da-

iš universiteto. „Meskite“, - tariau atsisveikindamas.

Mano byloje yra įsegtas raštas, adresuotas universiteto rektoriui: „1956-1957 m. Istorijos-filologijos fakulteto II kurso lituanistų grupėje pastaraisiais mėnesiais pasireiškė nesveikų, antitarybinių nuotaikų. Nemaža tos grupės studentų dalyvavo lapkričio mėn. 2 d. Rasų kapinėse.

Grupėje skaitomi antitarybiniai eilėraščiai, kurių rinkinys rastas pas kurso studentą Tamakauską. Kurso studentai beveik nedalyvauja fakulteto ir universiteto visuomeniniame gyvenime. Jų ruošiami kursiniai vakarai turi vienpusišką tendenciją: nedainuojamos tarybinės dainos, o visas dėmesys nukreipiamas į praeitį garbinančius eilėraščius bei dainas. Kurso susirinkime ir individualiuose pokalbiuose pasitaiko atvirų priešiškų pasisakymų... Todėl, turėdami visa tai galvoje, fakulteto dekanatas, partinė ir komjaunimo organizacijos prašo draugą Rektorių pašalinti studentą Tamakauską iš universiteto, o studentus Ardžiūną ir Vaitkų pervesti į neakivaizdinį skyrių, kad tuo būdu būtų užkirstas kelias žalingai jų įtakai“. Šį raštą 1957 m. kovo 9 d. pasirašė Istorijos-filologijos fakulteto dekanas Jonas Palionis, partinio biuro sekretorius Irmija Zaksas ir komjaunimo biuro sekretorius Jonas Bielinis. Žinoma, rektorius J. Bulavas tą kartą jau turėjo reaguoti. Tai įrodo jo paties ranka 1957 m. kovo mėn. 15 d. užrašyta priitariama nuoroda. Tą pačią kovo 15 dieną išleistas universiteto rektoriaus įsakymas Nr. 161 -st.: „Dėl nesveikų nuotaikų skleidimo Istorijos-filologijos fak. lietuvių kalbos ir literatūros specialybės II k. stud. Tamakauską Zigmą, s. Juozo, pašalinti iš Universiteto nuo š. m. kovo mėn. 15d.“ Valentinas Ardžiūnas ir Algirdas Vaitkus, pagal minėtų partokratų reikalavimus, perkelti į neakivaizdinį skyrių. Perkėlimas į neakivaizdinį skyrių taip pat reiškė kuriam laikui mokslo nutraukimą - neatitarnavę sovietinėje kariuomenėje šauktiniai neakivaizdininkai buvo imami ka-

riuomenėn. Taip atsitiko ir mano kurso draugui Algiui Vaitkui. Valentinas Ardžiūnas dėl sveikatos kariuomenės išvengė. Reikia pažymėti, kad abu buvo nepaprastai gabūs, laikėme juos kurso pasididžiavimu.

Dauguma kursiojų labai pergyveno dėl tų netekčių. Leonardas Gogelis fakulteto dekanui ir universiteto rektoriui prieš mano pašalinimą parašė net oficialius, labai drąsius protesto laiškus. Vėliau savo kambario „draugo“, dabartiniu metu užimančio aukštas pareigas Mykolo A. buvo įskustas čekistams ir už vadinamą „antitarybinę veiklą“ nuteistas penkeriems metams kalėjimo. Apie tai plačiai žiniasklaidoje buvo rašoma 2006 metų pavasarį.

Kursas ir kiti universiteto studentai suorganizavo gražias, dvasingas mūsų palydas. Jos prasidėjo Gedimino kalne skambiomis lietuviškomis patriotinėmis dainomis, teikusiomis vilties. Dainuojanti eiseną žengėme Vilniaus gatvėmis iki pat geležinkelio stoties ir traukinio vagono. Malonu prisiminti, kad palydose dalyvavo ir mano mokyklos draugas, dabar žinomas poetas Algimantas Cimbalaitis - tada Pedagoginio instituto studentas. Po mūsų išvykimo, kaip vėliau sužinojau, buvo vėl peikiami studentai, dalyvavę išleistuvėse. Ypač universiteto partokratiją ir saugumą siutino platintos mūsų išleistuvių nuotraukos... Labai nuliūdino žinia apie buvusių kurso bičiulių Valentino Ardžiūno ir Leonardo Gogelio suėmimą. Sovietinis saugumas pasigardžiuodamas traiškė talentingų ir mąstančių žmonių gyvenimus. Tuo tarpu čekistų tarnai, nesiskaitydami su sąžine, kopė sovietinės karjeros kopėčiomis. Daugelis jų ir dabar yra tų kopėčių viršūnėse.

Buvo tada pasikėsinta ir į universiteto rektorių J. Bulavą. Jis neslėpė esąs suverenios socialistinės valstybės šalininkas, besilaikantis nuomonės, kad masinių represijų ir žudynių priemonės prieštaraujančios socializmo statybai. Tapęs rektoriumi, jis iš pareigų atleido dalykinių kvalifikacijų

neturėjusį prorektorijų mokymo reikalams R. Mitropolskį, skriaudusį lietuvių kilmės dėstytojus, studentus ir savo pragaištinga veikla rusinusį visą universitetą, pristeigusį daug rusų kalba dėstomų grupių. Į prorektorius pareigas buvo paskirtas jau minėtas tiriant Vėlinių bylą liberalių pažiūrų eruditas E.Meškauskas. Buvo priimti tautiškai nusiteikę katedrų vedėjai ir mokslo tarybos nariai, pagausintas mokslinių kvalifikacijų kėlimas, disertacijų rašymas, studentų savarankiškumas, pagerinta studentų meninė veikla. Pirmą kartą universiteto ansamblui leista padainuoti Maironio ir J. Naujalio giesmę „Lietuva brangi“. Tačiau vis labiau rudenėjant „chruščioviškam atšilimui“, kai kurių ir dabar liaupsinamas LKP pirmasis sekretorius Antanas Sniečkus organizavo J.Bulavo „teismą“. Ypač A.Sniečkus niekingai įžeidinėjo universiteto rektorių prieš atvykusius iš Maskvos gogoliškuosius revizorius. Jam buvo priekaištaujama dėl pernelyg didelės lietuvių globos, rusų ir žydų tautybės dėstytojų ir studentų „skriaudos“. Ypač daug priekaištų J.Bulavui teko išklausti iš universiteto partorgo karjeristo V.Kuzminskio, žūtbūt norėjusio išstumti iš prorektorius kėdės E.Meškauską. Rektorių V.Kuzminskis ypač puolė per 1958 metais vykusį LKP suvažiavimą - kaltino „apolitiškumu“ ne tik universiteto vadovybę, bet ir Lietuvių literatūros katedros darbuotojų. Vėliau įvykusiame LKP CK biuro posėdyje J.Bulavą, M.Lukšienę, V.Zaborskaitę ir kitus dėstytojus dar kartą puolė pats A.Sniečkus, teigdamas, kad jie „nuslydo nuo partinių pozicijų“, kad J.Bulavas, nesiskaitydamas su partijos nuomone, leido pasireikšti „nacionalistiniam elementui“. Lietuvos komunistų partijos vadovas priekaištavo rektoriui, kad šis neišlaikiusią konkurso iš pareigų atleido politinę ekonomiką dėščiusią, tačiau tik akušerijos mokslus baigusią komunistę Monochiną, kad konkurso į Lietuvių literatūros katedrą nelaimėjo komunistė Lisen-

kaitė ir t.t. Tada niekinant universiteto vadovus linkčiodamas A.Sniečkui pritarė universiteto partorgas V.Kuzminskis - priminė 1956 metų Vėlinių įvykius Rusų kapinėse ir su jais susijusį tyrimo ignoravimą bei partinės organizacijos pasiūlymo nepaisymą. Šiame organizuotame „spektaklyje“, kaip rašo Aloyzas Sakalas straipsnyje „Pirmasis atgimimas universitete“, J.Bulavą puolė ir partokratai P.Mišutis, P.Griškevičius, J.Bielinis, M.Šumauskas, J.Žiugžda. Pagaliau buvo nutarta universiteto rektorių J.Bulavą atleisti iš pareigų, o po metų - 1959-aisiais jis buvo pašalintas ir iš Komunistų partijos „dėl lenininės nacionalinės politikos pažeidimo“. Iš Lietuvių literatūros katedros buvo atleista vedėja Meilė Lukšienė, autoritetingos dėstytojos Vanda Zaborskaitė bei Irena Kostkevičiūtė.

Kaip minėjau, pašalintus iš universiteto - Algį Vaitkų ir mane, išsiuntė į rekrūtus. Vos spėjau nuvažiuoti į Kauną atsisveikinti su namiškiais. Rūpestingoji mano mama kelionėn įdėjo mažytį, ant kaklo pakabinamą krepšėlį, kuriame įsiuvo pašventintą medalikėlį su Kristaus ir Švč. M. Marijos atvaizdu. Gal ta tėvų meilės išraiška, jų malda bei užsakytos šv. Mišios paskui padėjo anksčiau laiko grįžti į Lietuvą ir nusimesti okupacinės kariuomenės drabužį. Buvo taip: susirinkus pašalintiesiems iš aukštųjų mokyklų Čeliabinsko priėmimo ir paskirstymo punkte buvo liepta nusirengti medicininiam patikrinimui. Tarp mūsų buvo nemažai jaunuolių iš Vakarų Ukrainos, kiek mažiau iš Estijos ir Latvijos. Aukšto ūgio, žilsterėjęs, neslaviškos išvaizdos uniformuotas gydytojas pirmiausia paklausė, dėl ko buvome išvaryti iš aukštųjų mokyklų. Mus visus siejo viena ir ta pati priežastis. Aiškiai jautėme jo užuojautą ir gerumą. Priėjęs prie manęs pamatė dar mokyklos vienuoliktoje klasėje darytos strumos operacijos randą. Jį pačiupinėjo, vėliau paklausęs širdies dūžių, ištarė: „poroks serdca“, jūsų į kariuomenę neturėjo imti...”

Tą patį pasakė dar keliems buvusiems studentams. Užsirašė mūsų pavardes. Po medicininės apžiūros buvome nugabenti į pauralės Zlotousto vietovę, kuri, kaip vėliau pasakojo, buvo užkrėsta įsiveržusią radiacija. Nors neturėjau jokio medicininio išsilavinimo, buvau paskirtas į sanitarinį medicinos punktą instruktoriumi... Teko nemažai pasirausti ten buvusiose medicinos knygose. Išmokau į raumenis leisti vaistus, teko paprastu barzdos skustuvu „operuoti“ iššokusias ant kareivių kūnų didžiules votis. Joms gydyti buvo tik vieni vaistai - Višnevskio tepalas. Medicinos punkte praleidau kareivišką laikotarpį, vis laukdamas iš Čeliabinsko to medicininio patikrinimo rezultato. Dokumentą atsiuntė po kelių mėnesių. Oficialiai buvau paleistas iš kariuomenės pagal tuomet N. Chruščiovo propagandinio įpareigojimo vyksmą - mažinti kariuomenės skaičių. Tai buvo gudri priedanga iš kariuomenės paleisti netinkamos sveikatos kareivėlius. Medicinos punkte įgyti įgūdžiai vėliau pravertė slaugant sunkiai sergančią mamą bei kitus artimuosius.

Gera buvo grįžti į Tėvynę, į savo namus. Mintyse rezgėsi nauji veiklos planai...

Grįžęs iš sovietinių rekrūtų po kurio laiko rektorius Jono Kubiliaus dėka buvau priimtas į universiteto neakivaizdinio skyriaus antrąjį kursą tęsti lietuvių kalbos ir literatūros studijų. Pirmasis savarankiško darbo žingsnis buvo žengtas tuo metu vadinamojoje valstybinėje V.Kapsuko-Mickevičiaus spaustuvėje. Į darbą buvau priimtas Spaudos skyriaus mokiniu. Čia įsidarbinau tikėdamasis gauti reikalingų raidžių mūsų tolimesnei pagrindinei veiklai. Po mėnesio man buvo suteikta trečia kvalifikacinė kategorija, o dar po trijų mėnesių paskirtas ketvirtos kategorijos mašinisto padėjėju. Darbininku šioje spaustuvėje dirbau 15 mėnesių. 1959 metais keturis mėnesius dirbau sezoniniu bibliotekininku - bibliotekos vedėju Vytauto

1957m. Vilniaus universiteto studentai palydi ištremtus į sovietinius rekrūtus savo draugus: Algirdą Vitką, Zigmą Tamakauską, Vilniaus konservatorijos studentą Burdulį

kultūros ir poilsio parke. Čia atsivėrė platesnės legalios galimybės plėtoti tautinę kultūrinę veiklą. Didelį pasisekimą turėjo mano organizuotos tautodailininkų, tada vadintų liaudies meistrų, darbų parodos. Jose dalyvauti kviečiau žmones, kurių kūryboje atsispindėjo nacionalinis akcentas, tautiniai motyvai. Ypač visus žavėjo Onos

Davidavičienės lėlės, apvilkto tautiniais drabužiais, buvusio politinio kalinio Pijaus Krušinsko meistriškai išdrožtos senovės lietuvių karių figūros - šachmatai, kitų drožėjų, tapytojų, inkrustuotojų, audėjų, siuvinėtojų darbai. Pirmą kartą pokario metais išdrįsau surengti sovietinės partokratijos neigto žymaus dailininko Kazio Šimonio darbų parodą. Salėje, kurioje eksponavau dailininko darbus, niekada netrūko lankytojų. Kazio Šimonio darbai buvo tarsi priminimas ir prisiminimas. Nuo to laiko su dailininku tapome gerais bičiuliais. Visada teko dalyvauti jo asmeninėse šventėse, iš arti stebėti jo kūrybą. Prisimenu, kaip pagaliau jis buvo pripažintas - Metropolito Trijų Kunigaikščių salėje jį oficialiai sveikino iš Vilniaus atvažiavęs Dailininkų sąjungos atstovas skulptorius Konstantinas Bogdanas, poetės Salomėjos Nėries vyras skulptorius Bernardas Bučas su sūnumi ir kiti. Antanas Žmuidzinavičius nuolat kartodavo: „Šimoni, mokėk prisitaikyti...“ Tai, žinoma, dailininkui sukeldavo šypsena. Kazys Šimonis, išėjęs iš Lietuvos gelmės, liko savitas, neprisitaikęs prie sveitimų vėjų.

Surengtas parodas, dalyvaujant gausiam visuomenės būriui, stengdavomės aptarti. Į aptarimus pasikviesdavau darbų autorius ir patriotiškai nusiteikusius žinomus menotyrininkus Paulių Galaunę ir Klemensą Čerbulėną. Pokalbiai, kaip ir pačios parodos, netiesioginiu būdu prisidėdavo prie tautinės sąmonės žadinimo, domėjimosi Lietuvos istorija, kultūra. Skatinau ir blaivybės idėjas, leidau teminį „Krokodilo“ sienlaikraštį, per vietos radiją organizavau tautinės kultūros ir blaivybės paskaitas. Propaguojuant blaivybę talkino Medicinos instituto paskutiniojo kurso studentė Genutė Vepškaitė.

Susiklosčius atitinkamoms šeimyninėms aplinkybėms, tris mėnesius dirbau Ariogalos kultūros namų direktoriumi. Pirmiausia nuo kultūros namų vidaus sienų

nukabinau raudonus sovietinio pobūdžio plakatus. Vietoj jų pakabinau žalios medžiagos fone įrašytus Adomo Mickevičiaus ir Maironio žodžius. Viename jų parašiau: „Jaunyste, aras tu sparnuotas, / O tavo rankose -žaičių ugnis!“ (A.M. - „Odė jaunystei“), kitame - „Į darbą, broliai, vyrs į vyrą, / Šarvuoti mokslu atkakliu!“ (M. - „Užtrauksiu naują giesmę“). Daugelis, perskaitę pastarąjį užrašą, mintimis pratęsdavo, kad reikia eiti Lietuvos keliu.

Šie užrašai ne kartą užkliuvo miestelyje gyvenusiems sribams, bet jiems sugebėdavau atsikirsti. Juo labiau kad vietos valdžia tylėjo, netgi leido surengti nuotraukų parodą, kurią pavadinau „Juos saugoja gamtos apsaugos įstatymas“. Šios nuotraukos skatino dar kartą iš arčiau pažvelgti į mūsų krašto grožį - ežerus, upes, piliakalnių, buvusių dvarų parkus, senuosius medžius, retesnius Lietuvos augalus, paukščius. Po mano įkurto Kultūros universiteto priedanga sugebėjau surengti jau žymiai platesnę dailininko Kazio Šimonio dailės darbų parodą. Joje buvo eksponuojami grafikos darbai, fiksuotos verpstės, kopolytulpiai, saulutėmis spindintys kryžiai. Universiteto klausytojams paskaitas skaityti kviesdavau neabejingus mūsų krašto kultūrai žmones - istorijos mokytojus, Klemensą Čerbulėną, dailininkę Veroniką Šleivytę, dainininkę Aleksandrą Staškevičiūtę ir kitus.

Ypač įsimintina kartu su Kauno pagrindžio būreliu surengta vakaronė Maironio tema. Ją su dideliu pasisekimu pravedė tuometinės Kauno Juozo Gruodžio muzikos mokyklos mokiniai, vadovaujami Vandutės Kalibataitės, jos brolio Kazimiero ir Algimanto Mišeikio. Kaip vėliau paaiškėjo, sovietinis saugumas nuolat sekė mano darbą, nors jį daugiausia atlikdavau atvirai ir legaliai.

1959 metų pabaigoje vėl dirbau Kaune - Valstybinėje pedagoginės literatūros leidykloje korektoriumi. Čia susidūriau su pažįstamu A.B., dar nuo pirmų studijų metų

lyg palaikiusiu lietuvišką veiklą ir dažnai kritikavusiu sovietinę santvarką. Leidykloje jis dirbo, berods, Istorijos skyriaus redaktoriumi, buvo man palankus bei draugiškas. Tas „draugiškumas“, pasirodo, buvo maskuotė - provokacinės kalbos ir mano atsakymai, vėliau, per tardymą, pažodžiui pakartoti čekistų tardytojų.

Mokydamasis neakivaizdiniame skyriuje stengdavau si anksčiau gauti įskaitas ir išlaikyti reikiamus egzaminus, kad per oficialią egzaminų sesiją turėčiau daugiau laiko nueiti į koncertus ar teatrą. Besiruošiant įskaitai ar egzaminui reikėdavo nemažai padirbėti. Dažnai darbavausi Donelaičio gatvėje esančioje bibliotekoje. 1960 metų gruodžio pabaigoje bibliotekos skaitykloje įnikęs į knygos puslapius išgirdau sparčiai artėjančius žingsnius. Priėjęs prie manęs žmogus paklausė, ar esu Tamakauskas. Patvirtinau. Tada jis kyštelėjo sovietinio čekisto pažymėjimą ir išsivedė „pasikalbėti“. Tai buvo civiliai apsirengęs saugumo karininkas Gediminas Bagdonas. Tas tylus „pokalbis“ truko iki pat Daukanto gatvėje esančių mano namų. Prie namo iš tarpuvarčio išlindo dar keletas čekistų su vadinamais „liudininkais“, ir visas būrys įsibrovė į namus daryti kratos. Gyvenau tada kartu su tėvais ir broliu vieno kambario bute. Neprašyti „svečiai“ pradėjo šniukštinėti po mano rašomojo stalo stalčius, popierius, knygas. Tada šaltakraujišką drąsą parodė mama, sugebėjusi palovy esančius mano raštus uždengti grindų skuduru ir išnešti iš kambario. „Šaunuolė ta mano mamutė, - pagalvojau. - Ne veltui jaunystės metais buvo aktyvi nepriklausomos Lietuvos pavasarininke.“ Kratos metu įsibrovėliai jokio rimtesnio įkalčio nerado, berods, pasiėmė tik lietuviškų dainų knygelę, papuoštą Vyties Kryžiaus ženklu.

Prasidėjo kelis mėnesius trukęs tardymo, tiksliau - gąsdinimo ir psichologinio teroro, procesas. Dažniausiai tardydavo Kauno saugume, kartais - Vilniuje. Bylai su-

daryti tada, matyt, nepakako įkalčių. Tačiau buvo susidorota kitaip - dalis studijavusių bičiulių pašalinti iš aukštųjų mokyklų, dirbusieji - iš pareigų. Supratome, kad mūsų pagrindžio jaunimo organizacija išduota. Numanėme ir išdaviką. Jam greitai mainais buvo sudarytos sąlygos studijuoti teisės mokslus... Baigiant tardymą, saugumiečių iniciatyva leidykloje man buvo surengtas vadinamas „svarstymo“ procesas, tiksliau - savotiškas teismas. Šio „teismo“ metu prokuroro vaidmenį meistriškai atliko minėtas redaktorius A.B., be jokio sąžinės graužimo atvirai apibūdindamas „Zigmo Tamakausko antitarybinį nusiteikimą ir ne vietą tokiam dirbti leidykloje bei mokytis universitete“. Jam pritarė ir leidyklos partinės organizacijos sekretorius M., mokykloje mane mokęs fizikos. Už tai „draugas“ A.B. buvo pamalonintas skyriaus vedėjo postu, o 1961 m. kovo 7 dieną pagal DĮK 47 „c“ straipsnį atleistas iš darbo.

Tiesa, „teismas“ leidykloje galėjo neįvykti, jei būčiau priėmęs vieną pasiūlymą. Jis atrodė lyg visai paprastas - į laikraštį „Tiesa“ parašyti savo veiklą ir draugus smerkiantį straipsnį. Džiaugiuosi, kad atsisakiau tos rašliavos. Po to gal būtų sekęs kitas pasiūlymas... Dievas davė stiprybės. Šiandien su žmonėmis galiu atvirai kalbėti - iš širdies į širdį.

Taip ir nepavyko užbaigti lietuvių kalbos ir literatūros mokslų. Profesorius S. Jankauskas, 1962 m. laikinai ėjęs universiteto rektoriaus pareigas, savo pažymoje parašė, kad „pasikartojus nacionalistiniams veiksams“, vėl esu išbrauktas iš studentų sąrašų „už elgesį, nesuderinamą su tarybinio studento vardu“. 1961 metų pradžioje Politechnikos instituto partorgas A. Jūrelė, kaip rašo Albinas Tamšauskas knygoje „Iš Kauno universiteto Politechnikos instituto praeities“, komunistams pranešė: „Neseniai atskleista nacionalistinė grupė, kurioje dalyvavo studentai Mykolaitis, Laurinavičiūtė, asist. Bagdonas.“ Rudenį

ataskaitiniame susirinkime minėtas partorgas A. Jūrelė susirinkusiesiems pratęsė ankstesnę informaciją: „Saugumo organai atskleidė religinę-nacionalistinę organizaciją, kuriai vadovavo Z.Tamakauskas. Jis jau anksčiau už dalyvavimą antisovietiniuose veiksmuose pašalintas iš Vilniaus universiteto. Ši organizacija idealizavo feodalinę buržuazinę Lietuvą, studijavo A.Šapokos „Lietuvos istoriją“, įvairias religines knygas... 1957 m. už antisovietinę veiklą iš VU Istorijos-filologijos fakulteto 2-ojo kurso pašalintas Zigmas Tamakauskas, sugrįžęs į Kauną, organizavo jaunimo pagrindinę grupę. Ji turėjo tikslą ugdyti jaunimo tautinę religinę savimonę. Šioje grupėje aktyviai dalyvavo ir minėti KPI studentai.“

Vėliau kurį laiką neleido įsidarbinti. Tačiau visur mano gyvenimo kelyje pasitaikė gerų žmonių. Įsidarbinti padėjo patriotiškai nusiteikusios buvusios bendradarbės vyras Jurgis Gervė. Jis dirbo Statybos valdyboje Nr.44 vyriausiuoju inžinieriumi.

„Kauno gelžbetonio“ įmonėje pasidariau „darbo veteranu“. Joje pasidariau „darbo veteranu“. Joje išdirbau 30 metų - iš pradžių normuotoju, vėliau - Darbo užmokesčio skyriaus viršininku. Dirbdamas toje įmonėje vadovavau Blaivystės bei Lietuvių kalbos draugijoms, užsiėmiau darbininkų ekonominiu mokymu. Čia už savo tiesioginį darbą ir visuomeninę veiklą gaudavau net pagyrimo raštus. Mūsų Blaivystės draugija buvo pripažinta viena geriausių respublikoje.

...Iki 1990-ųjų pavasario buvo likę dar keleri metai. Prisidengus vadinamąja „internacionalizmo“ ar „tautų draugystės“ kauke, iš esmės buvo vykdoma rusinimo politika. Komunistų partijos komitetuose visa raštvedyba buvo vedama rusų kalba, antrieji sekretoriai taip pat daugiausia buvo rusų tautybės žmonės, o kai kurie iš jų visai atvirai gyveno rusiško šovinizmo nuotaikomis. Nė vieno žodžio

lietuviškai neišvardavo ir mūsų įmonės „civilinės gynybos inžinierius“ V., gyvendamas Lietuvoje nemažai metų. Kada per vieną dirbančiųjų susirinkimą, kalbėdamas apie pertvarką, priminiau, kad mes turime gerbti bei gaivinti savo tautos papročius, savo kalbą, savo nacionalinę kultūrą ir nesitaikstyti su mūsų kalbos, mūsų istorijos ignoravimu - salėje nuvilnijo plojimų banga, o minėtasis V. nubėgo skūstis įmonės partsekretoriui V.A., kad Tamakauskas „drumsčia tautų draugystę“... Tačiau jau buvo įsisiūbavusi Sąjūdžio banga, kuri nesulaikomai didėjo.

Paskutinėje brežnevinėje sovietų konstitucijoje jau buvo išbrauktos „broliškų“ respublikų nacionalinės kalbos. Kol kas dar buvo palikti respublikų pavadinimai, bet ir jų nykimas jau buvo prognozuojamas. Mūsų tautos susitelkimas ir vienybės dvasia užkirto kelią tiems tikslams, sutraukė sovietinio imperializmo nelaisvės pančius, išgelbėjo Lietuvos vardą.

Per įvairius renginius bei ekskursijas propagavome Lietuvos meilės idėjas, patriotinę krikščionišką nuostatą. Į tokius renginius įtraukdavome ne tik vietos dirbančiuosius, bet ir jų šeimų narius bei kitus žmones. Su meile prisimenu aktyvius tokių renginių talkininkus: Juzę Kyguoliene, vadintą Julyte, Levutę Perkumienę, Laimutę Krušaitę, Ireną Kemzūrienę, Bernardą Kemzūrą, Vincą Bučinską, Albiną Krikščiūną, Leoną Šidiškį... Už šias visuomeninės veiklos galimybes esu dėkingas ir įmonės direktoriui Algimantui Aleksynui.

Gelžbetonio įmonėje išdirbau 30 metų.

1971 metais su pagyrimu, vadinamu „raudonu diplomu“ baigiau dvimetį Ekonomikos technikumą, o po dvylikos metų trukusios pertraukos nuo paskutinio pašalinimo iš universiteto vėl įstojau į Vilniaus valstybinio universiteto Kauno humanitarinio fakulteto vakarinio skyriaus pirmą kursą studijuoti ekonomikos mokslų. Jį sėkmingai

baigiau 1976 metais. Nors galėjau ir vėl nebaigti...

Atgimstant Lietuvai, aktyviai dalyvavau Sąjūdžio veikloje, I ir II jo suvažiavimuose. Dirbau dėstytoju tame pačiame Vilniaus universiteto Kauno humanitariniame fakultete.

Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, pradėjau dirbti tautos kultūros istorijos mokytoju Kauno „Nemuno“ vidurinėje mokykloje. 1997 metais buvau išrinktas į Kauno miesto tarybą, kurioje dirbau Kultūros ir švietimo komite. Taip pat buvau paskirtas Kauno miesto Pilietybės komisijos pirmininku. 1994 metais man suteiktas Laisvės kovų dalyvio statusas. 2006 metais buvau apdovanotas Vengrijos revoliucijos 50-mečio žymeniu, o 2007 m. gegužės 16 d. Lietuvos Respublikos Prezidentas apdovanojo ordinu „Už nuopelnus Lietuvai“ Riterio kryžiumi.

Dabar esu Kauno miesto savivaldybės Švietimo tarybos narys, Lietuvos krikščionių demokratų Kauno skyriaus Švietimo sekcijos pirmininkas, Lietuvos laisvės kovos sąjūdžio štabo narys, dirbu „Nemuno“ vidurinėje mokykloje istorijos mokytoju metodininku.

Savo darbo dalele stengiuosi prisidėti, kad mokyklose mokiniai būtų ugdomi pilietine patriotine dvasia, kad geriau pažintų savo tautos šaknis, kultūrą, Lietuvos istoriją, sužinotų apie tą didžiulę mūsų tautos auką, sudėtą dėl Lietuvos laisvės.

Nepaisant patirtų asmeninio gyvenimo kelio skaudulių, galiu pasidžiaugti nepalaužtais jaunatviškų idealų sparnais, tikėjimu ir viltimi. Svarbiausiai - Lietuvos laisve. Tikiu, kad su Kristaus vardu bei Trispalvės ženklu prisikėlusi Lietuva sugebės išsivaduoti ir iš dvasinio skurdo. Dėkoju visiems savo buvusiems bendradarbiams, bendražygiams ir artimiesiems, sovietų okupacijos sutemose, siaučiant audringiems rudens vėjams, nepabūgusiems skleisti Lietuvos Prisikėlimo Vilties Šviesą.

Turiny

Antisovietinis pasipriešinimas Kaune 1944-1947 metais.....	5
Sovietų saugumo veikla slopinant pasipriešinimą Kaune.....	9
Rinkimai Kauno mieste.....	43
SMERŠ siautėjimai.....	53
Lietuvos partizanai Kaune ir sovietų saugumo veikla prieš juos.....	63
Zigmas Tamakauskas. Audringojo rudens prisiminimai.....	101

Leidiny s skiriamas nušviesti antisovietinį pasipriešinimą Kaune. Pirmoje leidinio dalyje publikuojami sovietų saugumo dokumentai, kuriuose atsispindi padėtis Kauno mieste pirmaisiais pokario metais. Antroje dalyje publikuojami autentiški įvykių dalyvio atsiminimai pasakojantys, apie pasipriešinimą sovietinei sistemai vėlesniais metais.

**Laisvės kovų archyvas
Istorijos žurnalas, tomas 39
Antisovietinis pasipriešinimas Kaune
I dalis**

Redaktorius **Darius Juodis**

Redakcija:

Jolita Navickienė, Dalia Maciukevičienė, Vesta Milerienė

Maketuotojas **Kazimieras Žemaitis**

Viršelyje: Sovietų tankai Kaune 1940 m. birželio 15 d.

Nuotrauka iš Kauno miesto muziejaus Rezistencijos
ir tremties skyriaus fondo

Leido Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjunga

Laisvės al. 39, LT-44309 Kaunas

Tel. (8 37) 323 204, faksas (8 37) 323 214.

LPKTS puslapis internete: <http://www.lpkts.lt>

SL 176. 2007 08 16. 8 sp.l.

Tiražas 1000 egz. Užsakymo Nr.7-517.

Spausdino spaustuvė „Morkūnas ir Ko“,

Draugystės g. 17, Kaunas, LT-51229

Разослать:
т. Сталину
т. Молотову
т. Маленкову

2.УШ.44 г. Л. Берия

№ 629/6

115
Копия
Совершенно секретно
изд. № 4.

Из Вильнюса

МОСКВА, НКВД СССР - товарищу БЕРИЯ Л.П.

Докладываю о положении в городе Каунас.

Для обеспечения порядка в городе и проведения оперативных мероприятий по изъятию контрреволюционного элемента на месте приступила к работе опергруппа НКВД-МГБ численностью 73 оперработника.

Конвоирование и охрана арестованных, а также патрулирование по городу организовано силами войск НКВД, которых насчитывается до 1.500 человек.

По просьбе Военного Совета фронта, временно нами взяты под охрану оставшиеся склады: продовольственные, мясные, с бумагой и другие.

В городе разрушено несколько промышленных объектов местного значения, а в остальных все сохранилось.

Население в большинстве разбежалось от бомбежки в лес, постепенно начинает возвращаться в город.

Местная администрация и карательные органы оккупационных властей эвакуировались из города две недели назад.

Никаких происшествий и беспорядка не зафиксировано.

ЗАМ НАРКОМА ВНУТРЕННИХ ДЕЛ СССР - С Е Р О В

В е р н о: - *Гиммлер*